

God of Goud: Hoeveel is genoeg?

Hongerdoek 2015-16

Dao Zi

VASTENACTIE

Inhoudsopgave

De hongerdoek God of Goud - Hoeveel is genoeg? Een korte beschrijving	3
Een uitvoerige beschrijving van de Hongerdoek 2015-2016 met achtergrondinformatie en een theologische duiding	5
- Kunstenaar Dao Zi en zijn werkwijze	5
- De hongerdoek 2015-2016: God of Goud: hoeveel is genoeg?	9
Aan de slag met de hongerdoek God of Goud: hoeveel is genoeg?	15
Hoeveel is genoeg? De hongerdoek van Dao Zi als 'Vasten- en meditatiedoek' in acht stappen	18
- Inleiding	18
- Stap 1: Alles is vreemd	20
- Stap 2: Zijn gezicht	22
- Stap 3: Uit het donker naar het licht	24
- Stap 4: In zevenvoud	26
- Stap 5: God, zo dichtbij, zo veraf	28
- Stap 6: Bloedrode wonden, bloedrode zegels	30
- Stap 7: De Leegte	32
- Stap 8: Alles is één	34
Meditatie rond de hongerdoek God of Goud: Hoeveel is genoeg?	36

Deze brochure is samengesteld door Guus Prevoo op basis van in 2014 door Vastenactie gepubliceerde papers.

© Vastenactie Nederland

De hongerdoek *God of Goud - Hoeveel is genoeg?*

Een korte beschrijving

De hongerdoek 2015-2016 *God of Goud - Hoeveel is genoeg?* is geschilderd door de Chinese kunstprofessor Dao Zi. De doek is gebaseerd op Mattheüs 6, 19-24, 'Waar je schat is, daar zal ook je hart zijn. Niemand kan twee heren dienen'. Maar anders dan bij voorgaande hongerdoeken schildert Dao Zi geen afbeelding van die Bijbeltekst, maar een *verbeelding*, een actualisering ervan. Hij beperkt zich daarbij tot een paar basisvormen zoals kruis, cirkel, driehoek en vierkant. Vormen die in ons religieus bewustzijn diep verankerd zijn. Diverse vormen rijgen zich aan elkaar tot een kruis, dat van hoog naar laag en van links naar rechts het beeld bepaalt. Ook de kleurstelling is beperkt: goud, zwart, helder grijs als een schakeling van zwart, en een weinig rood.

Het goud staat symbool voor de geïncarneerde Christus. Hij is een steen des aanstoots, die de hoeksteen is geworden (Mc 12,10). Gods Zoon is geenszins gekomen om vrede te brengen, maar verdeeldheid (Lc. 12,51; Mt. 10,34). De 'steen des aanstoots' eist een duidelijk antwoord van ons: Wie is jouw Heer? Wie wil je dienen? God of het goud?

Maar de klomp belichaamt ook het goud in al zijn economische verschijningsvormen. De maatstaf, die veel menselijke handelen bepaalt; de rijkdom waarnaar mensen heftig verlangen en streven, waaraan zij zich zelfs willen uitleveren. Kortom, een ware afgod met magische aantrekkingskracht.

De menselijke hebzucht naar goud en bezit heeft het water, de aarde en de hemel grijs gekleurd. Gods schepping is niet meer zo als ze door God bedoeld is. We staan op een kritisch keuzemoment. Een moreel keuzemoment voor de mensheid in zijn geheel, maar evenzo voor iedere individuele mens: 'Niemand kan twee heren dienen' (Mt. 6,24).

De zwarte dwarsbalk van het kruis benadrukt het lijdensperspectief en de gebrokenheid van het menselijk bestaan. Ieder leven is broos, maar de pijn en het lijden laten zich vooral voelen in het leven van de miljoenen armen op deze wereld. Maar deze dwarsbalk is tevens een horizon van hoop. Er lijken barsten in te zitten. En juist door deze barsten komt er licht, aarzelend, in kleine streepjes.

De bloedrode stempels rechts, juist boven de iets omhoog lopende dwarsbalk, staan symbool in hun vormgeving voor de bij de kruisiging gebruikte spijkers. Het aantal van drie verwijst echter ook naar de dynamiek van de drie-ene God en naar Christus als de openbaring van deze drie-ene, liefhebbende God. Gods aanwezigheid in de geschiedenis richt zich op ons, zodat wij grenzen kunnen slechten, eenheid willen nastreven en op zoek gaan naar nieuwe wegen om gerechtigheid te bewerkstelligen (vergelijk Hand. 4, 31-35). Een mens leeft nooit voor zichzelf alleen. Goed menselijk leven is altijd in alle opzichten **grenzeloos samen leven** en delen met elkaar.

Vanuit dat inzicht nodigt de hongerdoek uit het *goud* te zien, niet in het hebben van materiële bezittingen, maar in het afstand doen van hebzucht en eigengewin. Vanuit de erkenning dat de goudklomp en het toekomstperspectief van lijdende mensen een kruis vormen. Vanuit de erkenning dat Jezus aan dat kruis sterft en dat we in Hem de waarheid van God kunnen zien (Fil. 2, 5-11). Jezus heeft ons dat alternatief van afstand doen voorgeleefd: de blik niet naar boven richten, maar naar onderen, naar de hongerigen, de dorstigen, de naakten, de zieken, de gevangenen, de vreemdelingen. Wie God zoekt, kijkt met een wereldwijde blik om zich heen.

De kleine goudklompjes, links zes en rechts één, zijn datgene wat genoeg is van alles wat God ons gegeven heeft om menswaardig en in volheid te leven (Joh. 10,10). Gemakkelijk om met elkaar te delen. Het aantal van zeven verwijst naar de volmaaktheid en de sacramentaliteit van Gods Schepping. God zag dat alles tof, goed was, zo lezen we herhaaldelijk in het scheppingsverhaal in

Genesis. Onze opdracht is om te komen tot een rechtvaardige verdeling van de door God gegeven goederen en om te leven in gemeenschap met elkaar. Hoeveel is genoeg?

De kleine klompjes dragen het gelaat van de grote gouden steen in zich. Het komt daarbij niet op de grootte aan: in het delen maken we Jezus waar. De 'tekenen van de tijd' kunnen begrijpen (Lc 12,56-57) betekent in dit huidige tijdperk te erkennen dat 'steeds groter, steeds sneller, steeds meer' niet de oplossing is, maar het probleem. Het gaat om de vraag naar het **goede leven voor iedereen** zonder uitzondering op deze aarde. Het beantwoorden van die vraag is niet gemakkelijk en roept vele spanningen op. Maar het antwoord¹ moet iedere christen na aan het hart liggen. De heelheid van Gods Schepping bewaren en opkomen voor arme mensen, kort bij en veraf, vormen een begin van die beantwoording.

¹ De economen vader en zoon Skidelsky proberen in hun boek 'Hoeveel is genoeg?' (Amsterdam 2013), een antwoord te geven. Volgens hen bestaat het goede leven uit toegang tot de volgende basisgoederen: gezondheid, geborgenheid, respect, persoonlijkheid, harmonie met de natuur, vriendschap en vrije tijd. Toevallig of niet: ook hier gaat het om het aantal van zeven.

Een uitvoerige beschrijving van de Hongerdoek 2015-2016 met achtergrondinformatie en een theologische duiding

Kunstenaar Dao Zi en zijn werkwijze

Dao Zi

Dao Zi (pseudoniem voor Wang Samuel Min) is in 1956 geboren in de Chinese plaats Qingdao. Zijn studies volgde hij aan de Northwestern University en aan de Beijing Normal University.

Dao Zi was hoofdredacteur van het kunsttijdschrift *Chang An* en professor aan het *Sichuan Fine Arts Institute*. Momenteel is hij leidinggevende professor en curator aan de Academie voor Kunst en Design aan de *Tsing Hua Universiteit* van Beijing. Hij is zeer deskundig op het gebied van middeleeuwse Europese schilderkunst en de kunst uit de Renaissance.

Zi is een van de weinige christelijke kunstenaars in China en een van de belangrijkste vertegenwoordigers van 'Saintism

Art', een kunstrichting die de traditionele Chinese schilderkunst met haar Zen-invloeden wil omzetten in een nieuwe, spirituele kunst met water en inkt op Xuan-papier. Xuan-papier wordt gemaakt uit iepenbast of uit andere natuurlijke materialen zoals rijst, bamboe of moerbeï. De kunst van Dao Zi is vaak kalligrafisch van aard, waarbij hij Chinese schrifttekens als basis neemt. Ook beperkt Dao Zi zich vaak tot het gebruik van de kleuren zwart en wit en hun schakeringen.

De werken van Dao Zi ontstaan tijdens gebedscycli in lange meditatie met de blik uitsluitend gericht op het te schilderen object. Het schilderen wordt een heilige handeling. Vandaar dat Zi tijdens het werken niet wil worden gefilmd of gefotografeerd. Sterker nog, Zi werkt slechts in totale afzondering om het meditatieve zo veel als mogelijk toe te laten.

Dao Zi's werken zijn te zien geweest op een aantal tentoonstellingen. De belangrijkste daarvan zijn: Beijing, (2008 en 2009), Tsingdao-Chengdu (2008), New York (2009 en 2011), Iserlohn (2011), Dortmund (2011), Kirchentag Hamburg (2013).

Uit onderstaande bibliografie wordt duidelijk dat Dao Zi niet alleen als schilder, maar ook als dichter actief is.

- 1987: Dao Zi Experimental Poetry, China Peace Press
- 1988: Selected American Confessional Poetry, Lijiang Press
- 1992: Witch Burning: Selected Sylvia Plath's Poems, New century Press
- 2001/2006: The Artist Genealogy of Post-Modernism, Chongqing Press
- 2009: The New Paradigm in Architecture: The Language of Post-Modernism (by Charles Jencks), Guangxi
- 2011: Souls of Living Water. Dao Zi's Saintism Wash-Ink Painting Exhibition. Z. Teresa (Hg.), Reformierte Kirche Iserlohn, 2011.

Dao Zi samen met Guus Prevoo in zijn tijdelijk atelier in Aachen

Zi probeert niet alleen in zijn kunst het thema duurzaamheid vorm te geven, maar brengt het ook in zijn dagelijks leven in de praktijk. Zo gaat hij iedere dag met de fiets naar de universiteit. Dat is voor velen vreemd voor een senior-professor aan een van de meest gerenommeerde universiteiten van het land. Hij moet er ook steeds een uurtje vroeger voor opstaan. Voor hem zijn fenomenen zoals files, verkeerslawaaï en luchtvervuilingen tekenen dat ontwikkelingen problematisch kunnen worden.

Hij is ook sociaal actief, met name voor de twee minderheden Miao en Yi die beide in het zuiden van China wonen. 'Als wij iets minderen voor anderen, dan wordt iedereen gelukkig', is daarbij zijn uitgangspunt. De Miao en Yi leven in moeilijke omstandigheden en hebben door minderwaardig voedsel vaak vitaminegebrek met bij voorbeeld oogziektes als gevolg. Vaak zijn zulke ziektes met weinig kosten en inspanningen te genezen. Samen met andere christelijke kunstenaars heeft Dao Zi in 2010 een tentoonstelling ingericht, waarvan de revenuen voor de beide minderheden bestemd waren. Ook bij een aardbeving in het land is hij in actie gekomen om fondsen te werven voor de slachtoffers van die ramp. Het zijn, zo heb ik begrepen, overigens alleen christelijke kunstenaars in China die dergelijke solidariteitsacties opzetten.

Dao Zi zegt vereerd en geëmotioneerd te zijn door de uitnodiging die hij van Misereor heeft gekregen om de hongerdoek 2015-2016 te ontwerpen en schilderen. Hij heeft best wel getwijfeld of hij de opdracht zou aanvaarden, het zijn uiteindelijk zijn studenten geweest die hem over de streep hebben getrokken.

Figuratief of abstract?

Maakt Zi nu figuratieve of abstracte kunst? In het gesprek dat ik met hem mocht voeren, noemt hij zijn kunst half-abstract. Christelijke kunst moet geen Bijbelverhalen vertellen, want dat is een herhaling. Mensen kunnen zelf wel lezen wat er in de Bijbel staat. Christelijke kunst moet helpen bij een eigentijdse en mogelijk nieuwe interpretatie van de aloude Bijbelverhalen. De hongerdoek moet iets laten zien van wat we nog niet gezien hebben. De doek moet een innerlijke dimensie in onszelf raken en blootleggen.

Een goed voorbeeld van wat Zi bedoelt, is zijn schildering van een engelfiguur. Ons idee van een engel is tegenwoordig vooral bepaald door de werken van Rafaël Santi met de Sixtijnse Madonna als hoogtepunt (collectie Gemäldegalerie Alte Meister in Dresden). De wereldberoemde engeltjes van Rafaël op dat schilderij (zie rode omranding links) zijn echter zo zeer 'menselijk' dat weinig meer

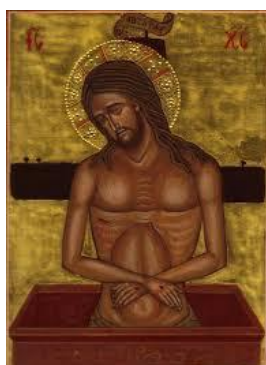
herinnert aan hun eigenlijke functie, namelijk boodschapper zijn van God. Zi benadrukt dat boodschapper-zijn, die bemiddelende rol van engelen tussen God en mensen, door zijn engelen veel minder een menselijk gezicht, maar wel hele

grote vleugels te geven. De door Zi geschilderde engelen hebben een innerlijke dynamiek zodat ze als het ware een nieuwe presentatie van Gods Geest worden, een presentatie die doorwerkt naar het innerlijke van mensen.

De Franse schilder Robert Delaunay (1885-1941) zei dat zo lang als de kunst niet loskomt van het voorwerp, ze slechts beschrijving blijft. De abstracte kunstenaar probeert geen beschrijving, maar een interpretatie weer te geven. Net zoals bij de afbeeldingen van engelen, moeten we daarbij steeds opnieuw op zoek naar nieuwe interpretaties. Dus ook naar nieuwe interpretaties van de Bijbelse verhalen voor de huidige tijd. Alles verandert, ons denken, ons voelen, ons geloven. Hoe zou Jezus zijn Goede Boodschap, zijn Evangelie, in de huidige tijd gestalte hebben gegeven? Dat kan best een confronterende vraag zijn, zoals de grootinquisiteur in het verhaal van Dostojewski² ook al begrepen had. Hongerdoeken zouden ons, met de woorden van Dao Zi, iets moeten laten zien wat we nog niet gezien hebben en ons daarmee innerlijk moeten raken.

Kunstwerken met een vergelijkbare opbouw en thematiek

In de loop der eeuwen is er een aantal kunstwerken ontstaan dat een vergelijkbare opbouw en/of thematiek kent als de hongerdoek. Zonder enige pretentie om volledig te zijn, passeert een aantal schilderijen hieronder de revue, met enige opmerkingen, die van belang kunnen zijn bij een juiste interpretatie van de hongerdoek van Dao Zi.

Christus in het graf (Ikona-Museum Recklinghausen) is een icoon, einde 16de eeuw, vermoedelijk geschilderd naar een ouder voorbeeld uit de 12de eeuw uit Kreta.

We zien een dode, maar staande Jezus, met gebogen hoofd. De Christusfiguur is omgeven door goud, dat symbool staat voor eeuwigheid en God zelf. God is het fundament voor het gebeuren dat afgebeeld staat³. Op de achtergrond loopt de dwarsbalk van het kruis, compleet met spijkers, waarmee de Christusfiguur, gegoten als in een mandorla, een kruis lijkt te vormen. In een mandorla, een amandelachtig aureool die de gehele figuur omgeeft en het goddelijke of heilige ervan benadrukt, komen hemel en aarde als het ware bij elkaar.

De Marskramer van Jheronimus Bosch (1493 of later, Boijmans Van Beuningen Rotterdam) lijkt niet in opbouw, maar wel in thematiek op de hongerdoek van Dao Zi. De afgebeelde figuur, vroeger soms ook als een landloper of zelfs de verloren zoon geïnterpreteerd, draagt allerlei attributen bij zich die enerzijds wijzen op een zondig leven en anderzijds op een leven zoals God dat van ons wilt. De mens is 'dwalend en zoekend naar zijn plaats in deze wereld'⁴. In dit en andere werken stelt Bosch zijn kijkers de

vraag of ze kiezen voor de brede weg vol verleidingen die naar de hel leidt of voor het moeilijke en smalle pad dat naar de hemel voert. Kortom: was is je morele kompas?⁵

² F.M. Dostojewski, *De gebroeders Karamazow*, Wageningen, 1973⁵, pag. 249 e.v.

³ <http://ikonen.blogspot.nl/2006/04/christus-im-grab-stehend.html>

⁴ Grote geïllustreerde Kunstgeschiedenis; Negende deel: Middeleeuwen Renaissance, Amsterdam 1975, pag. 77. Het schilderij van Bosch wordt hier nog aangeduid als *De terugkeer van de Verloren Zoon*.

⁵ Henny de Lange, *Weinig hemel, heel veel hel*, in: *Trouw* 6 januari 2016.

Omstreeks 1817⁶ schilderde Caspar David Friedrich zijn *Der Wanderer über dem Nebelmeer* (Hamburger Kunsthalle Duitsland). Friedrich behoort tot de Noord-Duitse Romantiek, een stroming die landschapsschildering ziet als expressie van persoonlijkheid en wereldbeschouwing⁷. De spanning tussen subject en object, in casu de mens tegenover de oneindige natuur zoals in het links afgebeeld werk, wordt in Friedrichs werk op een mystieke manier tot uiting gebracht. Met het voor hem karakteristieke 'Rückenansicht' laat Friedrich ons over zijn schouder meekijken met de wandelaar die de hoogte beklommen is om te genieten van het uitzicht. De natuur, de bergen, de wolken, ze zijn overweldigend. Maar anders dan in zijn schilderij *Mönch am Meer* (1808-

1810, Alten Nationalgalerie Berlijn) verdwijnt de menselijke figuur hier niet als het ware in het niets, maar lijkt er een keuzemoment te zijn. De wandelaar heeft zelf het initiatief genomen om de berg te beklimmen en zo van het uitzicht te kunnen genieten. Het lijkt zelfs een hele prestatie om, slechts gewapend met een wandelstok, zo hoog te komen. De figuur van de wandelaar straalt dan ook iets triomfantelijks uit.

Carl Blechen vervaardigde in 1822-1823 zijn *Klosterruine Oybin* (Alte Nationalgalerie Berlijn). Hoewel Blechen wel experimenteerde met verlevendiging van zijn onderwerpen op een historistische manier, probeerde hij anderszins toch een getrouwe weergave te geven van zijn objecten⁸. Bij zijn *Klosterruine Oybin* is dat laatste zeker het geval.

Het schilderij *Gebirgslandschaft mit See* van Joseph Anton Koch (Kunstmuseum Basel) stamt vermoedelijk uit 1830 of iets later. Koch behoort tot de stroming van het Duits-romantisch Klassicisme. In zijn drang naar vrijheid schildert Koch landschappen, waarin vaak de strijd tussen het water en het aardoppervlakte is waar te nemen. Koch schildert in het atelier, hij imiteert niet wat hij gezien heeft: 'De kunst moet geven wat de natuur niet heeft, alleen dan is ze creatief'.⁹

Die Pontinischen Sümpfe bei Sonnenuntergang (Alte Nationalgalerie Berlijn) van August Kopisch stamt uit 1848. Kopisch was een veelzijdig man, die zijn schilderijen vooral een poëtische uitstraling gaf. Op zijn naam staan ook het gedicht *Heinzelmännchen zu Köln* en een Duitse vertaling van Dante's *De Goddelijke komedie*.¹⁰

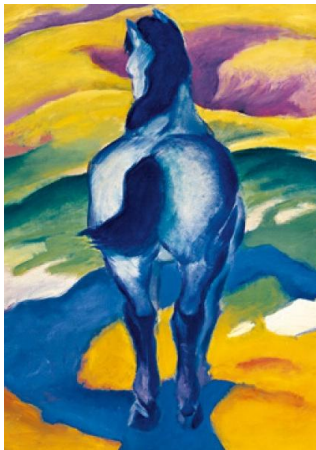
⁶ Sommige bronnen vermelden het jaar 1818 als jaar waarin Friedrich dit werk voltooide.

⁷ Grote geïllustreerde Kunstgeschiedenis; Elfde deel: Kunst van de negentiende eeuw, Amsterdam 1975, pag. 93-95.

⁸ Grote geïllustreerde Kunstgeschiedenis; Elfde deel: Kunst van de negentiende eeuw, Amsterdam 1975, pag. 97.

⁹ Grote geïllustreerde Kunstgeschiedenis; Elfde deel: Kunst van de negentiende eeuw, Amsterdam 1975, pag. 88-89.

¹⁰ <https://www.freunde-der-nationalgalerie.de/de/projekte/ausstellungen/2016/august-kopisch.html>.

In 1911 maakte Franz Marc¹¹ zijn schilderij *Blauwe Pferd II* (Kunstmuseum Bern). Anders dan bij *Blauwe Pferd I* (eveneens 1911, Städtische Galerie im Lenbachhaus München) zien we het paard van achteren, we kijken in dezelfde richting als het paard lijkt te gaan. Of staat het stil? Loopt of staat het op een eveneens blauwe weg of is die weg een kleine rivier?

Bij Marc staat de blauwe kleur zowel voor het mannelijke als voor het geestelijke. De gele kleur, op het schilderij prominent aanwezig, symboliseert het vrouwelijke en het rode staat voor het materiële. Het blauwe paard lijkt af te sterven op een groene achtergrond. Groen is de kleur die ontstaat als men blauw en geel vermengt¹².

Franz Marc kent een 'welhaast religieuze liefde voor de natuur'¹³. Het dier, in casu het paard, staat voor natuurlijke zuiverheid. Het blauwe paard straalt de overwinning van de zuivere, geestelijke wereld op de wereld van de materie uit. Maar de precieze verhouding tussen geest en materie blijft ietwat oningevuld.

De hongerdoek 2015-2016: God of Goud: hoeveel is genoeg?

De hongerdoek laat in enkele grove en grote vormen een klomp goud zien die als een meteoriet de aarde, weergegeven door een zwarte balk, raakt. De klomp goud en de zwarte balk vormen tezamen een kruis, dat het beeld bepaalt. Links (zes) en rechts (één) van de grote goudklomp liggen zeven kleine goudklompjes. In de zwarte dwarsbalk zien we kleine

barsten zitten, waar als het ware licht doorheen lijkt te komen. Boven de rechterbalk, die iets omhoog loopt, ontwaren we drie rode stempels. Goudklomp, kleine stukjes goud, de zwarte horizon van de aarde en de rode stempels zijn geschilderd op een blauwachtige, grijze achtergrond.

¹¹ Franz Marc richtte samen met Wassily Kandinsky in 1911 de kunstenaarsgroep Der Blaue Reiter op, die tot aan het begin van de Eerste Wereldoorlog bleef bestaan. Marc, die enige tijd filosofie en theologie studeerde, kwam in 1916 tijdens de Eerste Wereldoorlog als soldaat in Verdun om het leven.

¹² Zie: <https://www.deutschland.de/de/topic/leben/mobilitaet-reise/das-blaue-pferd-i>.

¹³ Grote geïllustreerde Kunstgeschiedenis; Twaalfde deel: Kunst van de twintigste eeuw, Amsterdam 1975, pag. 108.

De symboliek van vormgeving en kleurstelling

De gebruikte vormen beperken zich tot een paar basisvormen zoals cirkel, driehoek en vierkant. Vormen die in ons religieus bewustzijn diep verankerd zijn. De diverse vormen rijgen zich aaneen tot een kruis, dat van hoog naar laag en van links naar rechts het hele beeld omvat.

In de middeleeuwse vormensymboliek vormde de cirkel het symbool voor de hemel. De aarde werd gesymboliseerd door het vierkant. Veel kerken, onder ander de Dom in Aachen uit de tijd van Karel de Grote, werden gebouwd in de vorm van een achthoek, een octogoon. De kerk en het kerkgebouw vormden zo, als achthoek de tussenvorm tussen cirkel en vierkant, de symbolische bemiddeling tussen hemel en aarde. De driehoek op zijn beurt was de symbolische vorm voor de hel¹⁴.

In de hongerdoek kunnen we die vormen herkennen, maar niet in een duidelijke, eenduidige manier. De twee zwarte vlakken, die, onderbroken door de gouden meteoriet, de aarde weergeven, zijn inderdaad min of meer twee vierkanten. De goudklomp zelf heeft iets weg van een octogoon, een achthoek. Maar ook zijn er driehoeksvormen in aan te wijzen. Dat geeft iets dubbelzinnigs: wat wordt nu precies bedoeld? Ook de kleine stukjes goud, links en rechts van de grote klomp, hebben een vorm die ergens tussen een driehoek en een achthoek ligt.

De kleurstelling is eveneens beperkt, tot goudgeel, grijs en zwart en een weinig rood.

Goud is volgens de kunstenaar een symbolische verwijzing naar God, naar zijn liefde en zijn licht. Een symbolische weergave, want die liefde en dat licht van God zijn niet op een directe manier te zien.

Grijs staat voor de realiteit, een vermenging van de kleur wit als symbool voor het goede en zwart als teken van het kwade. De realiteit kan alle kanten op, goed of slecht. De werkelijkheid kan zowel onthulling als verhulling van Gods heilsplan in en met deze wereld zijn¹⁵. Niet alles is meteen goed, maar ook niet meteen slecht. Niet alles is meteen ook zo duidelijk, menig fenomeen kan zelfs een dubbelzinnige betekenis hebben. Verbeteringen van die realiteit zijn echter mogelijk en noodzakelijk. In moeizame pogingen, soms tot mislukken gedoemd, om die complexe werkelijkheid, in dialoog met elkaar, te verbeteren en meer humaan te maken, met al de mislukkingen die daarbij horen, breekt het Koninkrijk Gods zich juist baan¹⁶.

De grijze kleur geeft ook een bepaalde leegte aan het papier, waarop de hongerdoek geschilderd is. Die leegte in de vorm van oningevulde vlakken geeft ruimte en gelegenheid aan de betrachter van de doek om zijn of haar eigen verbeelding te vormen over hoe wij in dialoog met elkaar gestalte kunnen geven aan een betere samenleving wereldwijd voor iedereen.

De belofte van het Koninkrijk Gods functioneert daarbij zowel als 'eschatologisch voorbehoud' als ook als richting gevend. Het voorbehoud is dat uiteindelijk dat Koninkrijk Gods ons als genade wordt geschonken. Dus geen enkele aardse situatie kan geheel en al dat Koninkrijk Gods zijn. Het richting gevende, van de andere kant, is dat het Koninkrijk Gods slechts een belofte kan zijn en als zodanig betekenis kan hebben in zoverre wij zelf bereid zijn onze handen uit de mouwen te steken om mee te helpen dat Koninkrijk Gods te realiseren.

Het missiebegrip van de heilige paus Johannes Paulus II sluit goed aan bij de belofte van het Koninkrijk Gods in zijn dubbele betekenis als voorbehoud én richtingwijzer. De paus zegt in de

¹⁴ Omdat een ladder tegen een muur tezamen met die muur en de ondergrond een driehoek vormt, betekende het voor de middeleeuwse mens onder een ladder doorlopen dat men bezig was de duivel het uit te dagen. Dat moest wel ongeluk brengen. Nog steeds durven velen niet goed onder die ladder door te lopen.

¹⁵ Deze thematiek is een van de centrale thema's in het werk van prof. dr. E. Schillebeeckx.

¹⁶ Erik Borgmans, *Overlopen naar de barbaren*, Kampen 2009, pagina 157-158.

encycliek Redemptoris Missio dat missie is: *het deelnemen aan Gods bevrijdend handelen in de geschiedenis van de mensheid in zijn geheel als in het leven van de enkeling in de verwachting van zijn Rijk*.¹⁷ Of, zoals de missioloog Werner Ustorf zegt: *missie is de activiteit van de christengemeente waarbij deze zich niet bij de zaken neerlegt zoals ze zijn, maar integendeel zich inspant met de bedoeling ze ten goede te wijzigen*.¹⁸

De zwarte balk vormt de horizon van een mogelijke toekomst die er niet rooskleurig uitziet. Als we verder blijven gaan op de neo-kapitalistische en weinig duurzame weg die we nu gaan, kan de toekomst wel eens in een catastrofe eindigen voor mens en milieu. Of zoals Leonard Cohen zingt: 'I've seen the future, it is murder' (Ik heb de toekomst gezien, het is moord en doodslag)¹⁹. De zwarte horizon is meer een waarschuwing dan een vaststaande toekomstvisie: alles kan nog ten goede veranderen. Het zwart werkt als een wekker: we moeten wakker worden en onze toekomst op een duurzame manier inrichten. We moeten wakker worden en ons de vraag stellen: willen we onze schat op aarde of in de hemel hebben?

God heeft mensen de opdracht gegeven 'het land te bewerken'. Aan de Hebreeuws woord voor 'bewerken' dat in de Bijbel gebruikt wordt, hangt steeds de connotatie van rechtvaardigheid. Het is dus een *gebruiken in overeenstemming met waardigheid van mensen en gerechtigheid, ook ten opzichte van het milieu*.

De grote goudklomp

Diezelfde dubbele betekenis kan uitgaan van de grote goudklomp of meteoriet die op aarde stort. De goudklomp kan staan voor de vanuit Gods Liefde ontvangen rijkdom. Er is niets tegen rijkdom, die kan zelfs meewerken om de menselijke waardigheid tot ontplooiing te brengen. Maar die rijkdom moet wel eerlijk verdeeld worden en er moet op een goede manier mee omgegaan worden. Waar ligt je hart, waar ligt jouw schat: bij het oppotten van rijkdom voor jezelf of bij het streven naar gerechtigheid en waardigheid voor iedereen?

Dao Zi wijst op een aantal aspecten wat betreft de geschiedenis en de werking van goud. Hij verwijst naar de Inca's en de Azteken. Het bezit van goud was voor beide volkeren de ondergang, omdat de Spanjaarden en andere Europeanen, gedreven door hebzucht, hen hebben onderworpen en uitgemoord.

De winning van goud en andere kostbare delfstoffen is, ook heden ten dage nog, aanleiding voor milieuvervuiling zoals bijvoorbeeld in de Nigerdelta, maar ook voor conflicten, zoals in Oost-Congo voor de beheersing van de coltan-mijnen voor gebruik in moderne elektronica.

Goud was jarenlang ook een symbool voor rijkdom, met name als standaard voor het geld. Dat die standaard los is gelaten, kan gezien worden als een symbool voor het feit dat de huidige geldhandel met zijn flitskapitaal en speculatie eigenlijk de binding met de economische werkelijkheid heeft verloren. Dat het dan ooit fout moet gaan, zoals de huidige economische en financiële crises laten zien, is al in het Compendium van de Sociale Leer van de Kerk aangeduid.

Als goud en geld een doel op zichzelf worden, werken ze verslavend, maken ze gek, voeren ze tot crisis en brengen ze onheil. Koning Midas ervoer al dat, als alles wat je aanraakt in goud verandert,

¹⁷ Johannes Paulus II, Redemptoris Missio, Rome 1990.

¹⁸ Ustorf, Werner, in: ID Woord en Wederwoord februari 2006, pag. 3.

¹⁹ Leonard Cohen, The Future, op de cd The Future, 1992.

dat onheil brengt. Ook zijn eten en zijn kind werden tot goud... Gelukkig kon Midas zijn handen wassen en zijn 'macht' laten verdwijnen in het water van de rivier Paktolos.

Dit oppotten van rijkdom leidt tot wat paus Franciscus in *Evangelii Gaudium* als volgt aanduidt: 'Een verafgoeding van het geld dat verworden is tot een fetisjisme'. De paus spreekt zich in deze exhortatie ('aansporing') uit tegen de absolute hegemonie van de markt en tegen de menselijke zucht naar economische macht. Geld als de afgod van het gouden kalf, de hegemonie van de markt en de zucht naar economische macht maken van de goudklomp een meteoriet die alles dreigt te vernietigen. Een economie die mensen uitsluit is een 'economie die doodt', zegt paus Franciscus.²⁰

De rode stempels

De bloedrode stempels rechts, juist boven de iets omhoog lopende dwarsbalk, staan symbool in hun vormgeving voor de bij de kruisiging gebruikte spijkers. Het aantal van drie verwijst echter ook naar de dynamiek van de drie-ene God en naar Christus als de openbaring van deze drie-ene, liefhebbende God. Gods aanwezigheid in de geschiedenis richt zich op ons, zodat wij grenzen kunnen slechten, eenheid willen nastreven en op zoek gaan naar nieuwe wegen om gerechtigheid te bewerkstelligen (vergelijk Hand. 4, 31-35). Een mens leeft nooit voor zichzelf alleen. Goed menselijk leven is altijd in alle opzichten grenzeloos samen leven en delen met elkaar.

Zeven is genoeg

Eenvoud is je levenspad bewandelen met precies genoeg bagage (Charles Dudley Warner)

Links naast de op de horizon ingeslagen goudklomp liggen enkele kleine goudklompjes. Die hoeveelheid 'rijkdom' is voldoende om als mensen in waardigheid en gerechtigheid mee te kunnen leven. Het zijn meerdere, kleine klompen, dus het is gemakkelijk te verdelen. Het zijn er niet toevallig zeven. Zeven is immers in de Bijbel een getal dat een zekere mate van genoeg-zijn en genoegzaamheid aangeeft. God rustte na zijn Schepping voltooid te hebben op de zevende dag. In het zevende jaar dient het land braak te blijven liggen om te kunnen herstellen. Na 7 maal 7 jaren dient in het 50ste jaar zelfs een Jubeljaar afgekondigd te worden, waarin de oorspronkelijke eigendomsverhoudingen hersteld moeten worden. In het boek Daniël lezen we dat de Messias na 70 'jaarweken' (dus $7 \times 70 = 490$) zal verschijnen (Dan 9,21). De evangelist Lucas neemt die aankondiging van de Messias in zijn geboorteverhaal van Jezus als uitgangspunt. De tijdsperiode in het verhaal tussen de aankondiging van de geboorte van Jezus' voorloper Johannes de Doper tot en met de besnijdenis van Jezus in de tempel omvat immers precies 490 dagen. Met de komst van Jezus op deze wereld is de profetie van Daniël in vervulling gegaan.

Als we genoeg nemen met dat 'genoeg' en dat op een eerlijke manier onder elkaar verdelen, kan de donkere, zwarte horizon van de mogelijk catastrofale toekomst langzaam veranderen in een steeds lichter worden grijs, in een steeds beter wordende toekomst voor alle mensen en voor Gods Schepping als geheel. Door te delen en door duurzaam te leven, verzamelen we geen schatten op aarde, maar laten we zien dat onze schat in de hemel ligt (vgl. Mt. 6,24). Het is een taak van christenen om een voorbeeld te geven van delen en duurzaamheid, van bekommeren om zwakken en tevredenheid met het genoeg. Het ligt al in Gods Schepping ingesloten dat die bedoeld is als genoeg voor iedereen (zie ook de bovenstaande opmerking over het woord 'bewerken' in het Oude Testament).

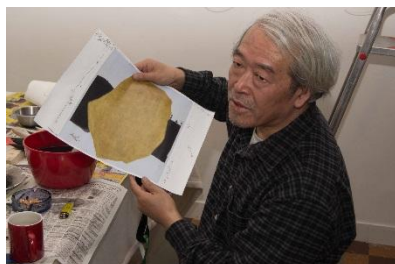
'Genoeg' is overigens ook een niet eenvoudig en eenduidig te begrijpen begrip. Wat is genoeg voor mij? Heb ik steeds meer nodig om genoeg te hebben? Of kan ik een heleboel kwijt raken en dan toch

²⁰ Paus Franciscus, exhortatie *Evangelii Gaudium* 2014 (Nederlandse uitgave), item 53.

nog genoeg hebben?²¹ Wat was genoeg voor mijn ouders? Wat is genoeg voor mijn kinderen? Wat zal genoeg zijn voor mijn kleinkinderen? Wat is genoeg voor mensen in Oeganda of elders in het Zuiden van deze wereld? Ben ik tevreden met genoeg en heb ik genoeg aan tevredenheid?

Misschien dat de heilige paus Johannes XXIII ons op het spoor van een antwoord kan zetten als hij het Bonum Commune, het, zeg maar, genoeg voor iedereen en allen, omschrijft als *'het complex van maatschappelijke factoren, die de mensen in staat stellen hun persoonlijke vervolmaking vollediger en gemakkelijker te verwezenlijken'*. · Persoonlijke vervolmaking, meer mens worden, doe je in de ogen van de paus niet door steeds meer te bezitten, maar door dingen overeenkomstig hun aard in gezamenlijkheid met medemensen, te gebruiken. Het gaat, met andere woorden, niet om *hebben*, maar om *zijn*. Niet om zoveel als mogelijk te bezitten, maar om de dingen samen zo te gebruiken dat we allemaal, wereldwijd en zonder uitzondering, deel kunnen nemen aan het goede leven.

Als we niet in staat zijn de door God gegeven rijkdom duurzaam te beheren en eerlijk onder elkaar te verdelen, wordt de goudklomp als het ware een meteoriet die gewelddadig en alles vernietigend op de aarde inslaat. Net zoals de goudklomp van God komt de meteoriet ook vanuit de hemel, maar nu is het een teken van onheil, van catastrofe²². De op de horizon inslaande meteoriet en die horizont vormen het kruis, een verwijzing naar het lijden van Jezus Christus, maar ook verwijzend naar het lijden van mensen in armoede, op dit moment en in de (nabije) toekomst. Naar dat kruis verwijzen ook de drie stempels rechts, net boven de horizon. Op de stempels staan de spijkers die gebruikt zijn om Jezus aan het kruis te slaan. Maar ook hier weer de dubbelzinnigheid die de hele hongerdoek kenmerkt: het aantal van drie is ook een verwijzing naar ons geloven in de Drie-Eenheid, een geloven dat aanzet tot delen en duurzaamheid. Ook nu komt het weer aan op de keuze die wij maken.

Dao Zi met het ontwerp van de hongerdoek

'Verzamel voor jezelf geen schatten op aarde' (Mt. 6,19), het heeft weinig zin. 'Wat betekent dat voor de huidige tijd?', vraagt Dao Zi zich af. Auto's worden oud en roestig, kleding raakt uit de mode, zelfs de meest solide bouwwerken zijn niet bestand tegen aardbevingen en tsunami's, aandelen verliezen hun waarden, juwelen worden gestolen, banken gaan over de kop en verzekeringen failliet, rijkdom en kapitaal gaan door geldontwaarding, maar ook door oorlog verloren, muntsoorten devalueren. Kunnen we ons niet veel betere kommeren om een duurzame en solidaire toekomst en zo meebouwen aan het

Koninkrijk Gods dat ons uiteindelijk als genade gegeven zal worden? Maar is het dan verkeerd om rijkdom te verzamelen, om te sparen, om een appeltje voor de dorst te hebben? Om voorbereid te zijn om hetgeen komen kan in deze aardse toekomst? Mogen eekhoorntjes geen wintervoorraad meer aanleggen? En wat is de grens tussen zorgvuldige spaarzaamheid en gierige hebzucht? De Bijbel geeft daarop geen pasklaar antwoord, maar stelt veeleer een vraag: waar ligt je hart? Waaraan beleef je vreugde? Wat is jouw passie?

'Verzamel voor jezelf geen schatten op aarde': is dat een bevel of een aanbeveling? Het doet er eigenlijk weinig toe. Willen we als mensen en mensheid, als aarde en Schepping, overleven, dan zullen we onze wijze van leven, onze 'lifestyle' drastisch moeten veranderen en verduurzamen. Dan zullen we onze toekomst niet op waarden als winst en profijt, goud en geld moeten baseren, maar op waardigheid van mensen, op onderlinge solidariteit, op mensen de mogelijkheid geven om op te

²¹ Zoals ook Rowwen Hèze zingt in het mooie lied H. Antonius.

²² Dao Zi wijst erop dat het overlijden van Mao Zedong werd vooraf gegaan door de inslag van een meteoriet in China.

komen voor zichzelf en op het delen van datgene wat we als welvaart met zijn allen produceren en realiseren. Pas dan kan iedereen, kunnen allen genieten van Gods rijkdom zoals God dat ook bedoeld heeft. Dat is het appèl, dat is de opdracht die we van Jezus krijgen als Hij ons opdraagt om eerst het Koninkrijk Gods te zoeken en zijn gerechtigheid. Al het andere wordt ons dan erbij gegeven.

Als we met ons hart bij Jezus zijn en mét hem geloven in de belofte van het Koninkrijk Gods en zijn gerechtigheid, dan hebben we een solide basis hoe om te gaan met de vraag waar we onze schatten hebben, op hemel of op aarde, en hoe we moeten omgaan met alle dubbelzinnigheden van een betere toekomst voor onszelf en alle andere mensen, zonder dat dat ten koste gaat van medemensen en milieu. Dan zetten we in op een gouden, aardse toekomst én op een waarlijk Goddelijke, hemelse toekomst.

Aan de slag met de hongerdoek *God of Goud: hoeveel is genoeg?*

Kennismakingsbijeenkomst: wat wil de hongerdoek ons zeggen?

Duur: 2 uur (als er minder tijd beschikbaar is, kunnen de met * aangegeven programmaonderdelen worden genomen of kunnen de onderdelen worden ingekort).

- Binnenkomst van de deelnemers. Voor zover mogelijk zijn stoelen in een kring opgesteld. De hongerdoek is nog niet zichtbaar (als er een hongerdoek in het lokaal hangt, kan die met een laken of een doek zijn afgedekt; als wordt gewerkt met een projectie van de doek is de beamer nog niet ingeschakeld of de afbeelding nog niet zichtbaar).
- 0.00 min. Welkom en inleiding*. De leider van de avond heet iedereen welkom. Hij / zij kan heel kort iets vertellen over het fenomeen hongerdoek (zie kader of voor iets uitgebreidere informatie www.dederdekerk.nl/index.php/hongerdoeken).

In de Middeleeuwen was het gebruikelijk tijdens de vastentijd met een doek het altaar aan het zicht te onttrekken. In de spiritualiteit van die dagen werd zo de afstand tussen God en mens benadrukt en werden mensen uitgenodigd om na te denken over hun leven in gelovig perspectief. Ter ondersteuning daarvan werd het de gewoonte om op de doek symbolen en afbeeldingen over het lijden en sterven van Jezus aan te brengen. In de 18de eeuw is dit gebruik verloren gegaan, maar in 1976 heeft Misereor, de Duitse zusterorganisatie van Vastenactie, het gebruik weer opgepakt, zij het dat het verhaal over het lijden en sterven van Jezus werd vervangen door een verhaal van mensen uit het Zuiden: hun verhaal over lijden, dood én opstanding. Op de huidige hongerdoeken laten kunstenaars uit het Zuiden iets zien van hun spiritualiteit bij hun inzet voor een betere en meer rechtvaardige wereld.

- 0.05 h. *Turen naar de doek**. De hongerdoek of de afbeelding ervan wordt zichtbaar gemaakt. De leider vraagt de aanwezigen om enige tijd goed naar de doek te kijken (te 'turen') en de gedachten erover maar eens de vrije loop te laten. De aanwezigen kan worden gevraagd om kort aantekeningen te maken over wat men ziet en over de gedachten die opkomen.
- 0.15 h. *Opnieuw kijken, nu met de titel als aanwijzing**. De leider vertelt de aanwezigen dat de titel van de doek '*God of goud: hoeveel is genoeg?*' luidt en vraagt om de doek opnieuw te bekijken. Verandert het kijken en het denken over de doek, nu de titel bekend is? Wat verandert er dan of wat ziet men nu anders dan de eerste keer? Ook nu kunnen de aanwezigen notities maken.
- 0.25 h. *Inventarisatie*. In een groepsgesprek kan iedere aanwezige vertellen wat hij / zij heeft gezien en gedacht. Enerzijds kan, als eerste stap, worden geïnventariseerd wat men op de hongerdoek meent te zien en als tweede stap wat men denkt dat de kunstenaar bedoelt te zeggen. Het valt aan te bevelen beide stappen te onderscheiden. Wanneer men wat minder tijd ter beschikking heeft zou men desgewenst ook meteen naar de tweede stap kunnen gaan. Het is wat minder van belang om onderscheid te maken in de bevindingen bij de onderdelen *Turen naar het doek* en *Opnieuw kijken, nu met de titel als aanwijzing*. Dat is meer een methode om mensen aan te zetten om de hongerdoek goed in zich op te nemen en daarbij alle vrijheid te laten aan hun creativiteit in de interpretatie van de doek.

Wanneer er veel mensen aanwezig zijn en er meerdere gespreksleiders beschikbaar zijn, kan er ook in meerdere groepen gewerkt worden tijdens dit onderdeel.

- 0.45 h. *Pauze*
- 1.00 h. *Lezing van Mattheüs. 6, 19-24*

(19) Verzamel voor jezelf geen schatten op aarde: mot en roest vreten ze weg en dieven breken in om ze te stelen. Verzamel schatten in de hemel, daar vreten mot noch roest ze weg, daar breken geen dieven in om ze te stelen. Waar je schat is, daar zal ook je hart zijn.

(22) Het oog is de lamp van het lichaam. Dus als je oog helder is, zal heel je lichaam verlicht zijn. Maar als je oog troebel is, zal er in heel je lichaam duisternis zijn. Als het licht in jezelf verduisterd is, hoe groot is dan die duisternis!

(24) Niemand kan twee heren dienen: hij zal de eerste haten en de tweede liefhebben, of hij zal juist toegewijd zijn aan de ene en de andere verachten. Jullie kunnen niet God dienen én de mammon.

- 1.05 h. *Uitleg van de hongerdoek** (zie de korte of lange beschrijving op www.vastenactie.nl). Uiteraard moet die uitleg niet worden voorgelezen, maar verdient het aanbeveling dat de leider zich die tekst eigen heeft gemaakt en bij de uitleg probeert in te spelen op wat vóór de pauze door de aanwezigen over hun interpretatie van de hongerdoekdoek is gezegd. Naar aanleiding van de uitleg kunnen de aanwezigen vragen ter verheldering stellen en kunnen er ook, in tweede instantie, evaluerende opmerkingen over de doek worden gemaakt: spreken de doek en de thematiek aan?
- 1.20 h. *Actualisering.*

Afhankelijk van het aantal aanwezigen en de beschikbare gespreksleiders kan ook hier gekozen worden om in meerdere subgroepen te werken.

Richtvragen kunnen zijn.

- Welke spiegel houdt de hongerdoek, Mattheüs 6,19-24 en de uitleg van de doek ons voor wat betreft de keuzes die wij moeten maken in het dagelijks leven?
- Waar liggen ons hart en onze schat?
- Hoeveel heren dienen wij?
- Kiezen wij voor God of voor de mammon, voor goud dus? Hoe uiten die keuzes zich?
- Wat zou er zowel bij onszelf en wereldwijd moeten veranderen?
- Wat zou er kunnen veranderen als we de goede keuzes maken?
- Hoeveel is voor ons genoeg en hoe geven we dat gestalte?
- 1.50 h. *Afsluiting**. Kort meditatief moment ter afsluiting. Verder op is een meditatie over de hongerdoek te vinden, bestaande uit vier delen en een afsluiting. Deel II van deze meditatie is zeker geschikt om met een meditatief moment de bijeenkomst over de hongerdoek af te sluiten. Maar een van de andere delen mag natuurlijk ook!

Afgesloten kan ook worden met het navolgende gebed:

U laat mij niet met rust,
 God,
 U laat me gewoonweg niet met rust.
 U blijft me maar achtervolgen met uw vragen.
 U wilt een antwoord.
 U wilt dat ik een keuze maak.
 U duldt geen uitstel meer.
 U wilt dat ik standvastig blijf in mijn keuze.
 Die moeilijke, alles beslissende keuze:
 God of geld?

Help me
 Uw woord te begrijpen
 Help me
 Om naar uw woord te leven
 Steeds meer en meer!

Hoeveel is genoeg?

De hongerdoek van Dao Zi als ‘Vasten- en meditatiedoek’ in acht stappen

Inleiding

Vasten is een wereldwijd fenomeen. Bijna alle religies in de wereld kennen vormen van vasten. Door te verminderen in voedsel, maar tegenwoordig ook in het gebruik van andere aardse goederen en van communicatiemiddelen, komen mensen die vasten meer open te staan voor hun eigen zelf, hun diepte en innerlijkheid, maar ook voor relaties met medemensen en voor hun verantwoordelijkheid voor de wereld in haar geheel. En op die drievoudige manier meer open voor hun relatie met het geheim dat we God noemen.

Vasten is vaak zoeken naar en verminderen tot het wezenlijke, om zo weer op een verantwoorde manier gebruik te kunnen maken van de goederen die ons gegeven zijn. De Chinese kunstprofessor Dao Zi heeft een hongerdoek geschilderd die heel goed past in die reductie tot het wezenlijke. De voorafgaande hongerdoeken zijn vaak heel beeldenrijk en figuratief, ze zijn als het ware illustraties bij scènes uit de Bijbel, soms geïnterpreteerd vanuit de culturele context die de maker eigen is. Die hongerdoeken zijn gemakkelijk ‘leesbaar’, juist omdat ze *illustraties* zijn.

Reductie tot het wezenlijke. Dat is vasten. Dat wil deze hongerdoek *God of Goud, Hoeveel is genoeg?* Een vasten voor de ogen, die niet direct kunnen waarnemen waarnaar de doek verwijst. Een vasten voor ons verstand dat de afbeelding niet meteen begrijpt en kan vatten. Laat staan erover kan oordelen, behalve dan het te snelle en onterechte oordeel ‘dat deze hongerdoek niets is’. Een vasten voor ons hart dat niet direct door spontane emoties geraakt wordt, maar dat de hulp van het waarnemen en het begrijpen nodig heeft om geraakt te worden.

De voorliggende suggesties voor gebruik van de hongerdoek willen in acht stappen uitnodigen tot vasten en tot mediteren.

Tot vasten en mediteren zodat we een beter inzicht krijgen in ons zelf. Voorbeelden uit de geschiedenis laten zien dat een goede zorg voor de ecologie en voor het algemeen welzijn van iedereen en vooral arme mensen steeds gepaard gaat met innerlijke vrede met jezelf. De heilige Franciscus van Assisi is daarvan wel het beste voorbeeld.

Tot vasten en mediteren zodat in ons ook iets kan oplichten van het geheim van God. Geloven is misschien wel te omschrijven als je toevertrouwen aan het onvatbare, je toevertrouwen aan een leegte, die tegelijkertijd je geheel omvat en draagt. Pas als we onze beelden en voorstellingen van onszelf, van de wereld en misschien zelfs van God, kunnen loslaten, kan God de ontstane leegte vullen met zijn volheid en overvloed.

Tot vasten en mediteren zodat we een beter zicht krijgen op onze plaats in de wereldwijde samenleving en op onze relaties met medemensen ver weg, in Oeganda bij voorbeeld. Zodat we bereid zijn tot een mondiale solidariteit en tot een ecologische bekering, waartoe ons paus Franciscus in zijn encycliek *Laudato Si* van harte en dringend toe uitnodigt. Er ontstaat pas zicht op het oplossen van wereldwijde problemen als honger, armoede, klimaatverandering en globale opwarming als we in het rijke westen bereid zijn tot een meer rechtvaardige verdeling van de aardse goederen.

De voorliggende acht stappen kunnen op diverse manieren gebruikt worden. Steeds één stap tijdens wekelijkse bijeenkomsten in de Vastentijd. Of alle stappen in één dag tijdens een Vastendag in de parochie. Of vier keer twee stappen per keer. Of twee keer vier stappen in één bijeenkomst. Ook kunnen de diverse oefeningen individueel gebruikt worden voor bezinning en meditatie.

De acht stappen zijn:

- 1) Alles is vreemd
- 2) Zijn gezicht
- 3) Uit het donker naar het licht
- 4) In zeventvoud
- 5) God, zo dichtbij, zo veraf....
- 6) Bloedrode wonden, bloedrode zegels
- 7) De leegte
- 8) Alles is één.

De acht stappen beslaan steeds vijf fasen, te weten:

- Kijken: de hongerdoek of delen er van in ogeschouw nemen
- Horen: het luisteren naar een Bijbeltekst
- Verwonderen: een korte meditatieve tekst of gebed
- Concreet worden: hoe raakt het ons, wat kunnen we ermee?
- Verdiepen: Een meditatie-impuls

Bij het samenstellen van onderstaande stappen is dankbaar gebruik gemaakt van de tekst Wieviel ist genug?, Eine Fastenwoche mit dem Hungertuch, in: Arbeitsheft Misereor Hungertuch 2015/2016.

1. Alles is vreemd

Kijken

We bekijken de hongerdoek in zijn geheel en in de veelheid van zijn symboliek. Slechts langzaam raken we ermee vertrouwd, we nemen daarvoor voldoende tijd. Wat is de eerste indruk?

Alles is vreemd – misschien is dat de eerste gedachte die bij het bekijken van de hongerdoek bij mij opkomt. Ik moet in ieder geval een grote stap zetten: Het vreemde tot mij toelaten en er me eraan overgeven. Ik schuif iedere mogelijke betekenis en waardering van me af: alleen maar kijken. Ik zie grote vlakken – onopvallend grijs en zwart. De vlakken vormen de stille ondergrond. De basis die alles draagt. Ik zie vormen en kleuren: klein en groot, rond en hoekig, afgeknipt en afgebroken, nu eens vlak, dan oneffen. Het goudgeel oplichtend midden trekt de blik van mijn ogen aan.

Langzaam verschuift mijn blik vanuit het midden naar links en daarna naar rechts. Aan de zwarte balk kunnen mijn ogen zich oriënteren. Maar mijn ogen kunnen het goudgele vlak niet doorklieven. Er lijkt wel een soort tunnel onder het goudgeel door te lopen die de zwarte balk aan de andere zijde weer laat opduiken.

Er zijn ook veel 'kleinigheden' te zien. Zeven gouden punten en vijf rode, kleine tekens. De tekens – drie rechts boven de zwarte balk, één helemaal in de linkerbenedenhoek en één, bijna onzichtbaar, liggend linksonder in de zwarte balk- lijken hiërogliefen of Chinese karakters.

Ik vraag niet, ik verduidelijk niet, ik waardeer niet. Alleen mijn ogen gaan van links naar rechts, van boven naar beneden over de doek heen. Datgene wat mijn ogen ontdekken, wil ik in mijn hart en mijn ziel naar binnen laten.

Horen

We luisteren naar Mt. 25, 37-40²³: Dan zullen de rechtvaardigen Hem antwoorden: “Heer, wanneer hebben we U hongerig gezien en U te eten gegeven, of dorstig en U te drinken gegeven? Wanneer hebben we U als vreemdeling gezien en U opgenomen, of naakt en hebben we U gekleed? Wanneer hebben we U ziek of in de gevangenis gezien en zijn we naar U toe gekomen?” De koning zal hun antwoorden: “Ik verzeker jullie, alles wat je voor één van deze minste broeders van Mij hebt gedaan, heb je voor Mij gedaan.”

Verwonderen

Bevreemdend	goud	goudvlekken
Vreemd:	zwart	verzinken in het niets
Wat	grijs	
is	en een beetje rood	Vreemd tafereel uit vreemd land
dit?		
	Onduidelijk tafereel	
Heeft dit iets	gekreukeld	Lukt het me
met mij te maken?	hoekig	om dit vreemde uit te houden?
		Om met dit vreemde
Enorm	Hier en daar	Vertrouwd te raken?
opdringerig	een gebogen lijn	

Concreet worden

We bespreken met elkaar de volgende vragen (men kan ook een keuze maken).

1. Ken ik het vreemde in mezelf? Wat doet dat met mij?
2. Waaraan denken we bij de zinssnede ‘Wanneer hebben we U als vreemdeling gezien?’ in de lezing van Mt. 25,37-40?
3. Kennen we in onze parochie vreemdelingen, vluchtelingen, asielzoekenden? Hoe gaan we met hen om? Kunnen we dat eventueel verbeteren?
4. Ook mensen in Oeganda zijn vreemdelingen voor ons. Voelen wij ons bij hun problemen, door klimaatverandering en opwarming veroorzaakt, betrokken? En hoe kunnen we die betrokkenheid vorm geven?

Verdiepen

Wellicht is een bepaald gevoel, een woord, een kleur bij deze eerste kennismaking met de hongerdoek blijven hangen in mij.

Deze indruk neem ik, zonder beoordeling, mee in mijn meditatie.

Ik adem het gevoel, het woord, de kleur, het tafereel (of wat die eerste indruk ook was) in en uit, in en uit, in en uit

²³ Willibrordvertaling, Katholieke Bijbelstichting.

2. Zijn gezicht

Kijken

Deze keer concentreren we ons bij het kijken naar de hongerdoek op het goudgele gedeelte in het midden.

Een enorme goudklomp beheerst het gehele tafereel. Maar als ik beter kijk, ontdek ik dat die massieve klomp eerder een dunne, gekreukelde en kwetsbare schijf is.

Goud. Sinds oertijden schuwt de mens geen moeite om aan dat kostbare metaal te geraken, om het te kopen, om het in kluizen te bewaren en te beschermen. Goud is de stof waaruit de dromen van een zorgenvrij leven bestaan. Hét icoon van materiële zekerheid en bezit.

Van de andere kant is goud ook een symbool voor licht, voor het zuivere, voor heiligheid. Gouden koepels van kerken, met goud bestikte dracht van priesters, gouden klokken, gouden kelken en schalen. Daar waar de mens het

goddelijke tegemoet wilt treden, speelt goud een rol.

Ik kan veel zien: een gouden meteoriet, die uit de oneindige hemel komt en die op de zwarte en grijze wereld van de eindigheid dreigt te storten. Ik kan de 'steen des aanstoots' zien zoals Jezus in het Evangelie genoemd wordt. De mens geworden Zoon van God, waarmee de wereld ruzie maakt. Die ons toeroept om te kiezen: 'Je kunt God en de geldduivel niet tegelijk dienen' (Mt. 6,24).

Ik kan in het gouden vlak, dat de kunstenaar in het midden van de doek geschilderd heeft, ook een icoon zien. Een gezicht. Is het Zijn gezicht? Het gezicht van de gekruisigde? Ik hoor het woord dat hij op de laatste avond vóór hij stierf de zijnen op het hart gedrukt heeft: '....voor jullie gegeven' (Lc. 22,19). Het licht van Pasen dat de zwarte, donkere balk van het kruis doet verbleken.

Horen

We luisteren naar Mt 6,24: Niemand kan twee heren dienen. Want hij zal de een verfoeien en van de ander houden, of zich hechten aan de eerste en de ander verachten. Je kunt God en de geldduivel niet tegelijk dienen.

Verwonderen

De ekster in mij
twijfelt geen seconde
onweerstaanbaar
wat daar glanst en fonkelt
Rijkdom
Macht
Onsterfelijkheid
als een bezetene
stort ik mij erop

De mensen toen
twijfelden maar kort
daarna stortten zij zich
op jouw stralend gelaat.

Gerechtigheid
Zuster- en broederschap
Grenzeloos
- Zo niet!

Jouw gelaat hebben ze
van zijn macht beroofd
Het goud
vergoddelijkt

Jouw stralen
blijft.

Concreet worden

Vragen om met elkaar te bespreken.

1. 'Je kunt God en de geldduivel niet tegelijk dienen' (Mt. 6,24): wat maakt die uitspraak van Jezus in ons los? Kunnen we die oproep in de praktijk brengen en hoe dan?
2. Waarom is goud zowel in mijn persoonlijk leven als ook sacraal zo waardevol? Bezit ik een waardevol iets uit goud en waarom ben ik daaraan gehecht?
3. Voor mensen in Oeganda is water het 'ware goud'. Kunnen wij dat invoelen en wat kunnen we ervan leren?
4. Ik kijk in de spiegel naar mijn eigen gezicht. Ben ik in staat om een 'icoon', een heilig en helend spiegelbeeld te zien?

Verdiepen

Ik adem de kleur van goud in en uit.

Welke beelden en gevoelens roept die meditatie bij mij op?

Ik neem die beelden en gevoelens waar, beschouw ze aandachtig en laat ze weer los.

Dan laat ik de stilte over mij heen komen: Zwijgen is goud!

3. Uit het donker naar het licht

Kijken

We kijken naar de horizontaal lopende band van grijze en zwarte balken op de hongerdoek.

Een donkere band loopt dwars over de doek. Een zwarte balk over een lichtere achtergrond. Ik kan niet zien waar alles begint, ik weet ook niet waar het eindigt. Er is wel een begin en einde? Of loopt de band in het oneindige verder? Heeft iemand die band met een bedoeling, als een soort spandoek, opgehangen? Over het gehele tafereel heen, goed vastgemaakt en op zijn plaats, zoals het hoort? Wat is dan die bedoeling? Vele vragen. Ik zie dat deze band van grijs en zwart het tafereel een bijzonder accent geeft. Een donker contrast met het stralende goud. Ik zie dat de zwartgrijze band schijnbaar zonder verzet zich door het goud laat bedekken, alsof hij er ondergeschikt aan is. Is de gevecht

tussen licht en donker al beslist? Of is er helemaal geen strijd tussen die beide, bestaan ze vreedzaam naast elkaar? Immanentie en transcendentie. Tijd en eeuwigheid. Geest en wereld. De dualiteit van al het zijnde, waaruit het nieuwe geboren wordt.

Het lijkt me alsof de band stroomt. Zich ontwikkelt. Van links naar rechts. De band wordt lichter. Van een moeizaam zwart naar een lichter, hoopgevend grijs. Als een rivier die zich doorheen de tijd uitstort. Een levendige rivier, die stroomt door al onze levensfasen heen en ze van leven gevend water voorziet. Of is het een brug, die de doek omspant? Een brug doorheen tijd en ruimte? Een brug van de aarde naar de hemel? Een brug die voert van de donkere wereldse werkelijkheid naar de grijs helle hemel?

Een band? Een rivier? Een brug?

Horen

We luisteren naar Joh. 20, 1-8: Op de eerste dag van de week ging Maria van Magdala, in alle vroegte, terwijl het nog donker was, naar het graf en zag dat de steen voor de opening van het graf was weggehaald. IJlings liep ze naar Simon Petrus en de andere leerling, die van wie Jezus hield. 'Ze hebben de Heer uit het graf gehaald', zei ze. 'Wisten we maar waar ze Hem hebben neergelegd!' Daarop gingen Petrus en de andere leerling op weg naar het graf. IJlings liepen de twee er samen naartoe, maar de andere leerling liep harder dan Petrus en kwam het eerst bij het graf aan. Hij wierp er een blik in en zag dat de linnen doeken er nog lagen. Maar hij ging niet naar binnen. Toen kwam ook Simon Petrus, na hem, bij het graf aan en ging meteen naar binnen. Hij zag hoe de doeken er nog lagen, maar ook hoe de doek die zijn hoofd had bedekt, niet bij de andere doeken lag: hij was opgerold en lag helemaal apart. Toen pas ging ook de andere leerling, die het eerst bij het graf was aangekomen, naar binnen. Hij zag en kwam tot geloof.

Verwonderen

Uit het donker naar het licht

Zwart

Als de nacht

Die zich verborgen houdt

Tussen de sterren

Donker

Zoals Gods wegen

Waarover mijn verstand

Geen licht kan laten schijnen

Onophoudelijke levensstroom

Die zijn geheim

Niet

Wil prijs geven

Allen

Lopen over water

Of ze willen

Of niet.

Concreet worden

1. Hoe kan de evangelietekst, het Paasverhaal, van Joh. 20,1-8, die we daarnet gelezen hebben, en die ons een gebeurtenis beschrijft die van donker naar licht voert, ons als christenen inspireren?
2. Kan ik me een fase in mijn leven herinneren waarin ik van uit het donker naar het licht gegaan ben? Kan ik dat met de anderen delen? Wil ik dat met de anderen delen?
3. Wat zouden mensen in Oeganda als *zwart* ervaren? En wat als *grijs* en misschien zelfs als *wit*?
4. Wellicht kan met de groep mensen die bijeen is, afgesproken worden om bij het krieken van de dag vanuit het donker van de nacht naar het licht van de dag een wandeling te maken en de zonsopgang te bewonderen²⁴.

Sankt Foillan Aachen, *De graflegging* van August van Brandis. Achter de horizon is al het licht van Pasen te zien.

Verdiepen

In het in- en uitademen bemerk ik de stroom van mijn leven.

Hij draagt me, ook al blijft hij onzichtbaar – zo onzichtbaar als mijn adem.

Ik adem in en uit, in en uit ... en vertrouw me toe aan deze onzichtbare leven gevende stroom.

²⁴ Er zijn parochies die dergelijke wandelingen houden van de paasnacht naar paaszondag, om zo de belevenis van het Paasgebeuren nog krachtiger te maken.

4. In zevenvoud

Kijken

Bij onze beschouwing van de hongerdoek kijken we naar de zeven gouden punten die op het onderste gedeelte van links af over de doek verdeeld zijn.

Zeven kleine punten. Eén, de grootste, vlak in de buurt van het aller overheersende goudvlak. De andere zes op enige afstand ervan.

Ik denk aan zeven munten, uit die ene grote brok gebroken. We betalen met wisselgeld. Wie houdt het liefst zijn rijkdom niet verborgen en biedt eerst een kleine prijs, alsof hij niet betalen kan. Behoedzaam omgaan met geld, sparen, goed calculeren en berekenen. Beginnend met weinig in kas stap voor stap het grote geld verdienen. Maar de wereld en de mensen worden niet beter van al dat gewin aan geld. Ons onwankelbaar geloof in vooruitgang en groei maakt onszelf én de aarde ziek.

Zijn de kleine korrels mijn zeven vaardigheden? Die kleine deugden die ik in mijn hart draag en die voor mij het leven de moeite waard maken? In de Bijbel lees ik vooral: geduld, eerlijkheid, bedachtzaamheid, maat houden, levensvreugde, betrouwbaarheid, goedheid van het hart. Zeven is in vele godsdiensten een heilig getal. Zeven dagen telt onze week. Volgens onze joods-christelijke traditie heeft God in zes dagen de wereld geschapen en rustte Hij op de zevende. Zo moet ik het als mens ook doen: na zes dagen werken een dag van rust, ontmoeting en gebed. Eén keer in de week anders doen en handelen – een gouden regel voor velen. Eén keer in de week geen vlees, één keer in de week nadenken over relaties, werk en leven. Eén keer in de week samen met mijn partner onze relatie koesteren en uitdrukkelijk aandacht hebben voor de kinderen. Eén keer in de week tijd voor een viering in de kerk.

Horen

We luisteren naar Openbaring 1, 19-20: Schrijf op wat u gezien hebt, zowel wat nu is als wat hierna zal gebeuren. Dit is het geheim van de zeven sterren die u in mijn rechterhand gezien hebt, en van de zeven gouden kandelaars: de zeven sterren zijn de engelen van de gemeenten, en de zeven kandelaars zijn de zeven gemeenten.

Verwonderen

In zevenvoud

Over zeven bruggen moet ik
gaan

Tot achter de zeven bergen
En daar zeven-en-zeventig
maal vergeven.

In dat dekselse zevende jaar

Schud ik aan de funderingen
En leid de zeven geitjes naar de
wolf.

In het zevende decennium

Op de zevende dag
Van de zevende maand
Leg ik mijn last terzijde.

Eindelijk zonder vloek
In de zevende hemel.

Concreet worden

- 1) Welke betekenis kan de tekst die we uit Openbaring gelezen hebben, voor ons hebben? Wat heeft het getal zeven in ons dagelijks leven te betekenen? En in onze relatie met God?
- 2) De deugden *geduld, eerlijkheid, bedachtzaamheid, maat houden, levensvreugde, betrouwbaarheid en goedheid van het hart* zijn een aantal malen op kaartjes geschreven. Iedere deelneemster/deelnemer neemt zonder te kijken een van die kaartjes en neemt zich voor de komende week deze deugd op een bijzondere manier in de praktijk te brengen.
- 3) Zeven dagen lang, één week, denk ik dagelijks aan iemand, waarvan de naam 'zo maar' in me opkomt en bid ik voor die persoon.
- 4) We schrijven in een klein groepje een gebed of enkele voorbeden voor mensen in Oeganda. Het gebed of de voorbeden kunnen eventueel tijdens een viering gebruikt worden.

Verdiepen

Ik tel bij het in- en uitademen steeds van 1 tot 7 (één keer in- én uitademen is één tel). Na de zevende maal in- en uitademen begin ik weer bij 1. Het tellen van de ademhaling is een oude en beproefde meditatietechniek.

Ik kan dat ook doen terwijl ik langzaam loop: één keer per stap in- en uitademen en tellen. Na zeven stappen kan ik terwijl ik in- en uitadem één tel blijven staan en daarna opnieuw zeven stappen zetten.

5. God, zo dichtbij, zo veraf....

Kijken

Bij het kijken naar de hongerdoek gaat onze blik ditmaal uit naar de grote goudklomp en de zeven kleine goudkorrels.

Overweldigend groot – en heel klein. Heel kortbij en heel ver weg. De kleine goudkorrels lijken op een eerste blik als achteloos weggegooid. Hebben ze wel iets te maken met die grote, alles overheersende goudklomp? De kleur van oplichtend metaal vormt een overeenkomst, een verbinding. Verbeeldt de grote goudklomp God? En staan de zeven kleine korrels voor de mensen? In iedere mens licht iets op van het Goddelijke, een 'zielevonkje', schrijft de mysticus Meister Eckhart in de 13de eeuw. Hoe op zichzelf teruggeworpen, hoe eenzaam een mens ook mag zijn, in iedere mens is iets van zo'n vonkje van God. Want 'naar zijn beeld en gelijkenis schiep Hij hen', lezen we in de Bijbel (Gen. 1,27).

Als zijn beeld en gelijkenis mag ik God nabij komen – en God komt mij nabij... Zo kortbij als op de hongerdoek één goudkorrel de grote klomp nabij is. Ja, heel kortbij, maar er blijft een toch een geringe afstand. Een kleine grijze greppel, niet meer dan een millimeter breed, scheidt de twee van elkaar. En er is meer. Wie goed kijkt, ziet dat de kleine korrel aan twee

zijden, beneden en rechts, omhult is en beschermd wordt door een zachte streep grijs. Afstand en verhulling. Niemand kan en mag God direct rechtstreeks aankijken – zo zegt ons de Heilige Schrift. Moses bedekte zijn ogen toen hij God in de brandende braambos tegemoet trad, 'want hij durfde niet naar God op te zien' (Ex. 3,6b). Met zijn gezicht bedekt treedt Elia uit zijn grot wanneer God aan hem voorbij trekt. En mystici beschrijven vaak het verblindende licht van hun Godservaringen. Eén van de korrels is korter bij dan die andere zes: bevoorrecht, meer geliefd – de lieveling van God?

Treedt ook hier de eeuwige onrechtvaardigheid aan het licht? Het verhaal van jaloersheid dit in al zijn varianten de hele Bijbel doordrenkt? Jozef en zijn broers? Hoe staat het met die anderen? Zullen ook zij ooit die alles vervullende nabijheid ervaren? Of staat die ene korrel symbool voor de verkenner, de gids, die voorop loopt, in wiens spoor wij kunnen volgen om het doel van ons verlangen te vinden.

Of is die ene korrel een teken voor iemand die zich af wil scheiden? Vanuit de verlichting terug te keren naar de nuchterheid van iedere dag? Zijn iemand de ogen open gegaan zoals eens bij de Emmaüsgangers? Is het juist de nabijheid van God die motiveert om ook dichterbij andere mensen te staan, om hun naaste te worden?

Horen

We luisteren naar Rom. 8,28-29a: Intussen weten wij dat voor wie God liefhebben, alles zich ten goede keert, voor hen die volgens zijn raadsbesluit geroepen zijn. Want wie Hij tevoren heeft gekend, heeft Hij ook tevoren bestemd om gelijkvormig te zijn aan het beeld van zijn Zoon.

Verwonderen

God, zo dichtbij, zo veraf	Verplicht programma Solo prestatiegericht	Ik verg alles van mezelf Zwem dapper door Tegen de stroom in
Steeds opnieuw Moet ik jou verlaten	De anderen Zien toe Vaak	's Nachts Droom ik Van jouw gouden strand.
Moet het wagen Me vrij zwemmen	Kijken ze me aan	

Concreet worden

- 1) Wat betekent het heden ten dage om Jezus na te volgen? Wat wil het zeggen 'om gelijkvormig te zijn aan het beeld van zijn Zoon'?
- 2) Kan vasten een bijdrage zijn om nabijheid te voelen? Of is het eerder een uitdrukking van distantie, van afstand (doen)? Kom ik door vasten mezelf naderbij? Van wat kan ik door vasten afstand nemen?
- 3) Hoe zouden mensen in Oeganda God als nabij kunnen ervaren? Kunnen wij daarin een rol spelen en hoe dan?
- 4) De Tsjechische theoloog en pastor Tomáš Halík zegt in zijn boek 'Geduld met God' (Zoetermeer, 2014²) dat God onzichtbaar is niet omdat Hij veraf is, maar omdat Hij zo dichtbij is. Hij vergelijkt dat met het feit dat niemand van ons direct zijn of haar eigen gezicht kan zien, en toch is dat het meest nabije dat we hebben. Wat vindt u van die uitspraak? Kunt u die uitspraak concretiseren?
- 5) In de ruimte worden diverse religieuze symbolen geplaatst, een kruis, kaarsen, een icoon, een kelk, een religieuze bloemschikking. De deelnemers en deelnemers lopen zwijgend door de ruimte en proberen in te voelen welke symbolen nabijheid oproepen en welke afstand. Aansluitend wisselen we met elkaar uit wat we ervaren hebben.

Verdiepen

Ik probeer een woord te leggen in mijn uitademen: Jezus, God, liefde, jij

Ik mediteer met het gekozen woord, dat me op een heel persoonlijke manier korter bij God brengt.

Hoeveel nabijheid tot God wens ik me?

6. Bloedrode wonden, bloedrode zegels

Kijken

We concentreren ons op de rode zegels die we rechts, vlak boven de zwarte balk zien, en elders op de doek, soms enigszins verborgen.

Rechtsboven in de doek zien we drie rode tekens. Klein, maar duidelijk zichtbaar. Bijna symmetrisch geordend. Qua geometrische vorm helder. Qua teken vol geheimen. Zijn het runentekens? Of misschien hiëroglyfen?

Als we goed kijken, ontdekken we in het teken helemaal rechts drie spijkers. In het middelste van de drie tekens staat een driehoek. En het teken links kent vier strepen, waarvan drie boven kort bij elkaar en één beneden.

Drie – het aantal spijkers aan het kruis. Drie – het symbool voor de drie-ene God. Drie – de wonden van Christus, de wonden van de schepping, mijn wonden. Wonden, die mij toegebracht werden. Wonden die ik toebreng. Drie wonden – drie-ene God. De tekens verwijzen al in hun aantal naar de kracht die

de wonden doet genezen: de één en dezelfde drievoudige liefde tussen Vader, Zoon en Geest. Een liefde waaraan de wereld deel mag hebben. Rood zijn de wonden, rood zijn de tekenen van het heil: de kleur van het leven, de kleur van het bloed – kloppende levensader van het zijn. Vlees en bloed. Incarnatus est: het woord is vlees geworden.

Nog andere tekens kan ik ontdekken: twee rode zegels, nog kleiner, verborgen. De ene bevindt zich linksonder bij de kleine goudkorrels, de andere ligt nauwelijks zichtbaar helemaal links in de zwarte balk. Overal aanwezig: wonden, lijden, pijn en verdriet – ook bij de goudkorrels, ook op de brug die naar de hemel voert. Overal aanwezig: het zegel van de helende liefde. Overal aanwezig: God, die vader en moeder, zoon en broeder, geest en levensadem is.

Horen

We luisteren naar Paulus, in zijn brief aan de Efeziërs (Ef. 1,13-14): In Hem hebt ook u het woord van de waarheid gehoord, het evangelie van uw redding; in Hem bent u ook tot het geloof gekomen; u bent verzegeld met de beloofde heilige Geest, het voorschot op onze erfenis, tot verlossing van het volk dat Hij zich verworven heeft, en tot lof van zijn heerlijkheid.

Verwonderen

Bloedrode wonden, bloedrode zegels	In mij In jou In vogel en boom In aarde en water	De drievoudige genezing:
Het rode Kaïnsteken De scharlakenrode letter Het gebroken hart.	En toch, verborgen In alle wonden Klein Zichtbaar slechts voor Het gewonde hart	Geloof Hoop Liefde
De doorkruiste plannen De pijnlijke wonden		Vlees en bloed Brood en wijn.

Concreet worden

- 1) Door het doopsel en het vormsel zijn wij 'verzegeld met de beloofde heilige Geest' (Ef. 1,13) en daardoor voorzien van een bijzondere waardigheid en kracht. Hoe werkt die kracht? Hoe ervaren wij die waardigheid en kracht?
- 2) Kan ik door te vasten solidair zijn met mensen in Oeganda die verwond worden door waterschaarste, de klimaatverandering en de opwarming van de aarde? Zijn er andere mogelijkheden om in actie te komen om hun wonden te helpen genezen?
- 3) Mogelijk kunnen de aanwezigen zelf een zegel maken met een symbool van hun geloof of van hun hoop. Zo'n zegel zou gesneden kunnen worden uit een halve aardappel. Of beter nog uit harde zeep, een geschikt en goedkoop materiaal, dat ook door Dao Zi is gebruikt.

Verdiepen

Lijden en pijn horen bij het leven, bij mijn leven en bij dat van alle andere mensen.

Ik probeer mijn pijn te verbinden met de pijn van Jezus en met de pijn van andere mensen.

7. De Leegte

Kijken

We kijken nu naar de heldere, grijsblauwe vlakken die de achtergrond van de hongerdoek vormen.

De achtergrond van de doek – blauw-grijs, onopvallend. Ik denk alle andere elementen even weg: het gelaat, de brug, de goudkorrels, de rode tekens, de wonden. Ik verdiep me in de achtergrond. Opnieuw zijn vermindering en afstand geboden.

De achtergrond: vooral leegte, grijs in grijs. Een leegte die me onrustig maakt. Leegte die eenzaam en troosteloos kan zijn. Leegte, die eenvoudigweg zwijgt. Leegte die angst inboezemt. Waaraan kan ik me vasthouden in deze leegte?

En toch zijn deze vlakken, als ik er heel precies naar kijk, niet enkel leeg en grijs. Stil stijgt een zacht, helder blauw naar boven. Kreukels lopen door het vlak – als rivierbeddingen, als bergruggen op een landkaart. De achtergrond wordt een ondergrond, een fundament en

basis voor alles. Niets kan naar beneden storten, niets kan eruit vallen.

Is niet mijn *alle*-daagse dag, die 'grijze alledaagsheid', zo'n ondergrond, waar mijn leven op rust? Wat was ik zonder die alledaagsheid?

Het klinkt paradoxaal: Het is de leegte, die alles omvat. De leegte, waarin alles ontstaat en weer vergaat. Zoals in het oneindige heelal, de grote 'leegte', waarin ook onze planeet aarde zijn weg zoekt. En in haar baan gehouden wordt.

Dag zeven. De zevende dag: toen rustte God. Uit de leegte had Hij volheid en overvloed geschapen.

Of ik het nu wil of niet: ik ben een klein deel van de leegte. En de leegte is een deel van mij – zoals ze deel en ondergrond van alles is, dat leeft.

Durf ik me toevertrouwen aan de leegte? Eigen worden aan haar? Durf ik erop te vertrouwen dat God de leegte zal vullen?

Horen

We lezen Filippenzen 2, 6-11: Hij die bestond in de gestalte van God heeft er zich niet aan willen vastklampen gelijk aan God te zijn. Hij heeft zichzelf ontledigd en de gestalte van een slaaf aangenomen. Hij is aan de mensen gelijk geworden. En als mens verschenen heeft Hij zich vernederd; Hij werd gehoorzaam tot de dood, de dood aan een kruis. Daarom ook heeft God Hem hoog verheven en Hem de naam verleend die boven alle namen staat, opdat in de naam van Jezus iedere knie zich zou buigen, in de hemel, op aarde en onder de aarde, en iedere tong zou belijden tot eer van God, de Vader: de Heer, dat is Jezus Christus.

Verwonderen²⁵

De leegte	Ontneem mij het kostuum van de twijfel aan mijzelf	Ontneem mij als laatste ook het podium
Ontneem mij de maskers van mijn zelf de rekvisieten van mijn zekerheden.	het draaiboek van mijn eigen mise-en-scène	Zet me naakt en kwetsbaar neer op aarde
Neem ook mijn angst	Neem ook mijn ijdelheid	Opdat ik moge ontvangen: Het geschenk van uw overvloed.

Concreet worden

- 1) Een lege maag. Een lege beurs. Een lege koelkast. Hoe ervaar ik leegte? Hoe ga ik ermee om?
- 2) Is een lege maag in Oeganda anders dan hier in Nederland? Hoe zouden mensen in Oeganda leegte ervaren? Kan er zo iets bestaan als de leegte van de regen?
- 3) Iedere deelneemster/deelnemer besluit om deze vastentijd één dag te gaan opruimen. Wat heb ik zoal in huis dat ik niet (meer) nodig heb? Wat kan ik aan iemand anders geven, wat kan in de vuilcontainer of naar het milieupark, wat kan ik naar de kringloopwinkel brengen of verkopen bij een rommelmarkt?
- 4) Ik probeer een gebed zonder (veel) woorden te bidden. Ik word leeg als een schaal die God kan vullen.

Verdiepen

Als ik het aandurf, om voor een ogenblik alles los te laten:

Mijn voedsel
Mijn werk
Mijn relaties
Mijn woorden.
Verminderen tot mezelf en de leegte.

Ik zit recht en vast op mijn stoel en adem de leegte in en uit.

²⁵ Naar een gebed van de H. Nikolaus von der Flüe, (1417 - 1487), een Zwitserse kluizenaar, asceet en mysticus, die ook bekend is onder de naam Broeder Klaus. Hij schilderde de hongerdoek *De werken van barmhartigheid*, die in 1980 en 1998 (geactualiseerd) door Misereor in Duitsland en Vastenactie in Nederland werd uitgegeven.

8. Alles is één

Kijken

We kijken nog een keer naar de hongerdoek in zijn geheel. We proberen vooral de eenheid ervan, niet de delen, in het vizier te krijgen.

In het gehele onmetelijke heelal bestaat niets dat er alleen maar voor zichzelf is. Alles staat met alles in relatie. Ieder deel heeft invloed op andere delen, iedere beweging roept andere bewegingen op. Dat geldt ook voor mensen, voor mij. Zou ik er niet zijn, zou de wereld anders zijn. Mijn er-zijn, mijn denken, mijn spreken en handelen verandert de wereld. Dat geldt ook voor de hongerdoek, waarnaar we kijken. Niets staat los van het andere, niets is toevallig, niets denkbaar zonder het andere. Kleuren, balken, figuren, tekens – tezamen vormen ze een eenheid. Het is één kosmos, alles is één.

Nog is het een visioen: wanneer de gouden afgod ontmaskerd wordt –het geld, de hebzucht, het ego of welke naam die afgod ook mag hebben, wanneer de bedrieglijke verblinding zijn kracht verliest, wanneer iedereen genoeg neemt wat hem of haar genoeg is, zal het ware leven opbloeien. God of de mammon, God of goud: dat is de alles beslissende vraag.

Nog is het een visioen: wanneer het Centrum een Jij wordt, wanneer ik en wij met dat Centrum in relatie staan, wanneer zich om het Goddelijke icoon heen menselijke en door God geschapen iconen bewegen, dan is alles één.

Dan zullen geweld noch angst heersen. Niets en niemand zal uitgesloten zijn. Als wordt beweging en dans. In het centrum van de kosmos klopt een liefdevol hart, dat heel het universum doorbloeden laat met leven. Nog is het een visioen. Maar de hongerdoek laat me niet in het ongewisse. Niet in een onzekerheid van 'Het zou zo of zo kunnen zijn'. Het oplichtende gezicht kijkt me aan. Christus is opgestaan een leeft.

Horen

We lezen Johannes 17, 21-23: Mogen ze allen één zijn. Zoals U, Vader, in Mij bent en Ik in U, zo moeten zij in Ons zijn, zodat de wereld kan geloven dat U Mij hebt gezonden. Ik heb hen laten delen in de heerlijkheid waarin U Mij hebt laten delen, opdat ze één mogen zijn zoals Wij één zijn: Ik in hen zoals U in Mij; dat hun eenheid volkomen mag zijn, zodat de wereld kan erkennen dat U Mij hebt gezonden en dat U hen hebt liefgehad met de liefde die U Mij hebt toegedragen.

Verwonderen²⁶

Alles is één

In het nieuwe het oude	In de woede de verzoening	Het ene in allen
In het zien het niets	In het verdriet het geluk	Velen zijn een
In het lachen het huilen	In het gebed de twijfel	In de dood het leven:
In het donker het licht.	In het toeval de ordening.	Mysterie van het zijn.

Concreet worden

- 1) Kijken we nu anders naar de hongerdoek dan aan het begin? Wat is er veranderd?
- 2) Wat is er in mij, in ons veranderd nu we aan het einde van deze meditatiecyclus zijn?
- 3) Is er ook iets veranderd in de manier waarop wij naar mensen in Oeganda kijken?
- 4) Iedere mens wil heel zijn en één met zichzelf. Welke weg toont Jezus ons in de tekst van Joh. 17, 21-23 om dat doel te bereiken?
- 5) We kijken gezamenlijk terug op de weg die we in acht etappes door de hongerdoek heen hebben afgelegd. Wanneer we deze etappes hebben afgelegd als deel van een vastenweek of een vastendag kunnen we afsluiten met een feestelijke maaltijd als 'breken van het vasten'²⁷.

Verdiepen

Een zijn met elkaar
Een zijn met Christus
Een zijn met God

Ik adem het getal één in en uit, ik laat me in met de eenheid van alles en allen.

De acht stappen kunnen met een ritueel afgesloten worden. Alle deelnemers en deelnemers vormen staande een kring en reiken elkaar de handen. Iedereen spreekt een korte zegenbede uit voor de andere aanwezigen. Gezamenlijk wordt 'Ubi caritas et amor, Deus ibi est'²⁸ gezongen (voor tekst en muziek zie bij voorbeeld <http://www.taize.fr/spip.php?page=chant&song=504&lang=nl>).

²⁶ Geïnspireerd op Coïncidentia oppositorum van Nikolaus von Kues.

²⁷ Het Engelse woord voor ontbijt, breakfast, verwijst in zijn oorspronkelijke betekenis naar 'het breken van het vasten' dat we iedere morgen doen na een nacht zonder eten. Ook in het Nederlandse 'ontbijten' zit een dergelijke connotatie. Het voorvoegsel 'ont' betekent hier 'beginnen met': na een tijd van 'niet eten' in de nacht beginnen we weer te bijten, te kauwen op ons voedsel.

²⁸ 'Ubi caritas est vera, Deus ibi est' vormt ook een onderdeel van de liturgie van Witte Donderdag, als Offertorium direct na de voetwassing.

Meditatie rond de hongerdoek God of Goud: Hoeveel is genoeg?

De hongerdoek God of Goud: hoeveel is genoeg? hangt goed zichtbaar in de ruimte. Er kan ook een afbeelding van de doek geprojecteerd worden.

De meditatie bestaat uit een inleiding, vier delen en een afsluiting. Tussen de diverse delen kan desgewenst een lied gezongen worden. Suggesties staan aan het einde van de inleiding.

Inleiding

Welkom en uitleg Hongerdoek

Welkom, u allen, hier om deze plek bij deze meditatieve viering rondom de hongerdoek *God of Goud: Hoeveel is genoeg?*

U ziet de hongerdoek. De kunstenaar Dao Zi heeft geen afbeelding van het Evangelie willen schilderen, maar een verbeelding ervan, een actualisering.

Als de hongerdoek al voldoende bekend is bij de aanwezigen, bij voorbeeld als de meditatie of een deel ervan uitgevoerd wordt op een einde van een informatiebijeenkomst over de hongerdoek, dan kan onderstaande uitleg natuurlijk overgeslagen worden.

Het goud staat symbool voor de geïncarneerde Christus. Hij is een steen des aanstoots, die de hoeksteen is geworden (Mc 12,10). Gods Zoon is geenszins gekomen om vrede te brengen, maar verdeeldheid (Luc. 12,51; Mt. 10,34). De 'steen des aanstoots' eist een duidelijk antwoord van ons: Wie is jouw Heer? Wie wil je dienen? God of het goud?

Maar de klomp belichaamt ook het goud in al zijn economische verschijningsvormen. De maatstaf, die veel menselijke handelen bepaalt; de rijkdom waarnaar mensen heftig verlangen en streven, waaraan zij zich zelfs willen uitleveren. Kortom, een ware afgod met magische aantrekkingskracht.

De menselijke hebzucht naar goud en bezit heeft het water, de aarde en de hemel grijs gekleurd. Gods schepping is niet meer zo als ze door God bedoeld is. We staan op een kritisch keuzemoment. Een moreel keuzemoment voor de mensheid in zijn geheel, maar evenzo voor iedere individuele mens: 'Niemand kan twee heren dienen' (Mt. 6,24).

De zwarte dwarsbalk van het kruis benadrukt het lijdensperspectief en de gebrokenheid van het menselijk bestaan. Ieder leven is broos, maar de pijn en het lijden laten zich vooral voelen in het leven van de miljoenen armen op deze wereld. Maar deze dwarsbalk is tevens een horizon van hoop. Er lijken barsten in te zitten. En juist door deze barsten komt er licht, aarzelend, in kleine streepjes.

De bloedrode stempels rechts, juist boven de iets omhoog lopende dwarsbalk, staan symbool in hun vormgeving voor de bij de kruisiging gebruikte spijkers. Het aantal van drie verwijst echter ook naar de dynamiek van de drie-ene God en naar Christus als de openbaring van deze drie-ene, liefhebbende God. Gods aanwezigheid in de geschiedenis richt zich op ons, zodat wij grenzen kunnen slechten, eenheid willen nastreven en op zoek gaan naar nieuwe wegen om gerechtigheid te bewerkstelligen (vergelijk Hand. 4, 31-35). Een mens leeft nooit voor zichzelf alleen. Goed menselijk leven is altijd in alle opzichten grenzeloos samen leven en delen met elkaar.

Vanuit dat inzicht nodigt de hongerdoek uit het goud te zien, niet in het hebben van materiële bezittingen, maar in het afstand doen van hebzucht en eigengewin. Vanuit de erkenning dat de goudklomp en het toekomstperspectief van lijdende mensen een kruis vormen. Vanuit de erkenning dat Jezus aan dat kruis sterft en dat we in Hem de waarheid van God kunnen zien (Fil. 2, 5-11). Jezus

heeft ons dat alternatief van afstand doen voorgeleefd: de blik niet naar boven richten, maar naar onderen, naar de hongerigen, de dorstigen, de naakten, de zieken, de gevangenen, de vreemdelingen. Wie God zoekt, kijkt met een wereldwijde blik om zich heen.

De kleine goudklompjes, links zes en rechts één, zijn datgene wat genoeg is van alles wat God ons gegeven heeft om menswaardig en in volheid te leven (Joh. 10,10). Gemakkelijk om met elkaar te delen. Het aantal van zeven verwijst naar de volmaaktheid en de sacramentaliteit van Gods Schepping. God zag dat alles tof, goed was, zo lezen we herhaaldelijk in het scheppingsverhaal in Genesis. Onze opdracht is om te komen tot een rechtvaardige verdeling van de door God gegeven goederen en om te leven in gemeenschap met elkaar. Hoeveel is genoeg?

De kleine klompjes dragen het gelaat van de grote gouden steen in zich. Het komt daarbij niet op de grootte aan: in het delen maken we Jezus waar. De 'tekenen van de tijd' kunnen begrijpen (Luc. 12,56-57) betekent in dit huidige tijdperk te erkennen dat 'steeds groter, steeds sneller, steeds meer' niet de oplossing is, maar het probleem. Het gaat om de vraag naar het goede leven voor iedereen zonder uitzondering op deze aarde. Het beantwoorden van die vraag is niet gemakkelijk en roept vele spanningen op. Maar het antwoord moet iedere christen na aan het hart liggen. De heelheid van Gods Schepping bewaren en opkomen voor arme mensen, kort bij en veraf, vormen een begin van die beantwoording.

Liederen die eventueel tussen de diverse delen gezongen kunnen worden

- 383 Zeven was voldoende
- 538 Een mens te zijn op aarde
- 568a Ubi caritas
- 647 Voor mensen die naamloos
- 649 O Heer, blijf toch niet vragen
- 720 Alleen te leven om te zwoegen
- 797 Ach hoe vluchtig, ach hoe nietig
- 807 Een mens te zijn op aarde

Deel I

Schriftlezing Mattheüs 6, 19-24²⁹

Verzamel voor jezelf geen schatten op aarde: mot en roest vreten ze weg en dieven breken in om ze te stelen. Verzamel schatten in de hemel, daar vreten mot noch roest ze weg, daar breken geen dieven in om ze te stelen. Waar je schat is, daar zal ook je hart zijn.

Het oog is de lamp van het lichaam. Dus als je oog helder is, zal heel je lichaam verlicht zijn. Maar als je oog troebel is, zal er in heel je lichaam duisternis zijn. Als het licht in jezelf verduisterd is, hoe groot is dan die duisternis!

Niemand kan twee heren dienen: hij zal de eerste haten en de tweede liefhebben, of hij zal juist toegewijd zijn aan de ene en de andere verachten. Jullie kunnen niet God dienen én de mammon.

Overweging

‘Hoeveel woorden zijn door dit (*economisch*) systeem pijnlijk geworden! Het is hinderlijk dat men spreekt over ethiek, het is hinderlijk dat men spreekt over wereldwijde solidariteit, het is hinderlijk dat men over verdeling van de goederen spreekt, het is hinderlijk dat men spreekt over het beschermen van arbeidsplaatsen, het is hinderlijk dat men spreekt over de waardigheid van de zwakken, het is hinderlijk dat men spreekt over een God die een inzet voor de gerechtigheid eist.’³⁰

Refrein

Doe gewoon wat je kunt doen.

Aanbid niet het gouden kalf van maximale winst en louter genot.

Onze rijkdom wordt aangevreten, zie, overal zitten er barsten in,

Juist daar dringt het licht doorheen.³¹

Credo³²

Ik geloof

dat jij *meer* wilt horen

dan de beloftes van de geldhandelaren

en het gefluister van de speculanten,

oorzaak van zoveel honger op de wereld.

Ik geloof

dat je ook wilt horen hoe we zingen

onze liederen van verzet

die de hoop op beter in zich bergen.

²⁹ Bijbeltekst volgens de Nieuwe Bijbelvertaling.

³⁰ Paus Franciscus, Apostolische exhortatie Evangelii Gaudium, 2014, nummer 203. Het cursieve woord ‘economisch’ is toegevoegd, uit de verder context van dit item is duidelijk dat de paus inderdaad het economisch systeem bedoelt.

³¹ Vrij naar Leonard Cohen, Anthem, cd The Future 1992.

³² Strofen 1 t/m 3 Jacqueline Keune in Arbeidsheft zum Hungertuch God oder Gold, Misereor 2015, Vertaling en bewerking Guus Prevoo.

Ik geloof
 dat je *meer* wilt zien
 dan de vingerwijzing van de beursmakelaar
 en de kromme ruggen
 die te zware lasten dragen.
 Ik geloof,
 dat jij ook wilt zien hoe we dansen
 en hoe we trots op weg zijn
 naar verzoening, vrede en vrijheid.

Ik geloof
 dat je *meer* wilt voelen
 dan de druk van de niets ontziende concurrentie
 en de spiraal van angst
 die je uit je slaap houdt.
 Ik geloof
 dat jij ook wilt bespeuren hoe gelukkig we zijn
 en hoe we de vreugde inademen
 die de liefde voedt.

Ik geloof
 dat je *meer* wilt ervaren
 dan de broosheid van het menselijk bestaan
 en de beperktheid van
 de aardse werkelijkheid.
 Ik geloof
 dat jij ook wilt gewaarworden hoe we vertrouwen
 op God en hoe we Zijn weg van
 hoop, verzoening en liefde ten einde willen gaan.

Deel II

Schriftlezing: Mattheüs 8,20

De vossen hebben holen en de vogels hebben nesten, maar de Mensenzoon kan zijn hoofd nergens te ruste leggen.

Overweging

‘Dat de vossen holen hebben en de vogels nesten, maar dat de Mensenzoon nergens zijn hoofd te ruste kan leggen, betekent voor mij dat we moeten zijn zoals Hij en dat we ons dienstbaar moeten opstellen ten opzichte van de mensen, zonder daarbij aan ons eigen comfort of aan onze eigen ‘vrije tijd’ te denken.’³³

³³ Father Camillus Jansz, directeur van SETIK Sri Lanka, de partnerorganisatie van Vastenactie in 2015.

Refrein

Doe gewoon wat je kunt doen.
 Aanbid niet het gouden kalf van maximale winst en louter genot.
 Onze rijkdom wordt aangevreten, zie, overal zitten er barsten in,
 Juist daar dringt het licht doorheen.

Mensen hebben we nodig³⁴

Mensen hebben we nodig
 die hun huis open stellen
 die hun tafel delen
 die hun dromen koesteren
 die hun angsten overwinnen,
 Mensen die bidden totdat ze in slaap vallen.

Mensen hebben we nodig
 die weloverwogen kiezen,
 die duurzaam handelen.
 die eenvoudig leven.
 die oog hebben voor Gods Schepping.
 Mensen die doorheen de barsten het licht zien.

Mensen hebben we nodig
 die aanzetten tot onrust,
 die tegenstand bieden,
 die maat houden,
 die schulden vergeven.
 Mensen die als engelen hun vleugels uitslaan.

Mensen hebben we nodig
 die ongeduldig zijn,
 die bondgenoot zijn,
 die alternatieven zoeken,
 die zekerheden opgeven.
 Mensen die de hemel op aarde brengen.

Mensen hebben we nodig
 die God willen dienen
 die geloven in Jezus, niet in goud,
 die op zoek gaan naar het Koninkrijk Gods
 en zijn gerechtigheid.
 Mensen die Gods genade handen en voeten geven.

³⁴ Strofen 1 t/m 4 Jacqueline Keune in Arbeidsheft zum Hungertuch God oder Gold, Misereor 2015, Vertaling en bewerking Guus Prevoo.

Deel III

Schriftlezing: Handelingen 2, 44-47

De eerste christenen hadden alles gemeenschappelijk. Ze verkochten hun bezittingen en verdeelden de opbrengst onder diegenen die het nodig hadden. Ze kwamen iedere dag bij elkaar om het brood te breken en gebruikten hun maaltijden in een geest van eenvoud en vreugde. Ze loofden God en stonden in de gunst van het gehele volk.

Overweging

‘Dubbel zo arm zijn de vrouwen die leven in een situatie van uitsluiting, mishandeling en geweld, omdat zij vaak minder mogelijkheden hebben om hun rechten te verdedigen. Wij vinden onder hen echter ook voortdurend de meest bewonderenswaardige gebaren van dagelijks heldendom in de verdediging van en de zorg voor de broosheid van hun gezinnen.’³⁵

Refrein

Doe gewoon wat je kunt doen.
Aanbid niet het gouden kalf van maximale winst en louter genot.
Onze rijkdom wordt aangevreten, zie, overal zitten er barsten in,
Juist daar dringt het licht doorheen.

*Een bijstandsmoeder maakt balans op*³⁶

Geen diploma aan de muur.
Geen naambordje op de deur.
Niet het grote geld verdiend.
Nauwelijks wensen gekoesterd,
nauwelijks vakantie gevierd
en nooit de handen in de schoot.

Vijf kinderen het leven geschonken,
een man ten grave gedragen
en de framboosstruik in de tuin weer aan het bloeien gekregen.
Tientallen knieën bepleisterd,
honderden boterhammen gesmeerd,
duizenden tranen gedroogd.

Meestal mijn kalmte bewaard.
Soms even mijn boosheid niet de baas.
Ondanks alles geprobeerd het beste ervan te maken
en mijn eigen kleine stukje aarde
bewoonbaar en leefbaar te houden.

³⁵ Paus Franciscus, Apostolische exhortatie Evangelii Gaudium, 2014, nummer 212.

³⁶ Jacqueline Keune in Arbeidsheft zum Hungertuch God oder Gold, Misereor 2015, Vertaling en bewerking Guus Prevoo.

Deel IV*Bijbeltekst: Lucas 12, 16-21*

En hij vertelde hun de volgende gelijkenis: 'Het landgoed van een rijke man had veel opgebracht, en daarom vroeg hij zich af: Wat moet ik doen? Ik heb geen ruimte om mijn voorraden op te slaan. Toen zei hij bij zichzelf: Wat ik zal doen is dit: ik breek mijn schuren af en bouw grotere, waar ik al mijn graan en goederen kan opslaan, en dan zal ik tegen mezelf zeggen: Je hebt veel goederen in voorraad, genoeg voor vele jaren! Neem rust, eet, drink en vermaak je. Maar God zei tegen hem: "Dwaas, nog deze nacht zal je leven van je worden teruggevorderd. Voor wie zijn dan de schatten die je hebt opgeslagen?" Zo vergaat het iemand die schatten verzamelt voor zichzelf, maar niet rijk is bij God.'

Overweging

'Zolang men de problemen van de armen niet radicaal oplost door af te zien van de absolute autonomie van de markten en de financiële speculatie en door de structurele oorzaken van de ongelijkheid aan te pakken, zullen de wereldproblemen niet opgelost worden en uiteindelijk geen enkel probleem. De ongelijkheid is de wortel van de maatschappelijke kwaden.'³⁷

Refrein

Doe gewoon wat je kunt doen.
Aanbid niet het gouden kalf van maximale winst en louter genot.
Onze rijkdom wordt aangevreten, zie, overal zitten er barsten in,
Juist daar dringt het licht doorheen.

Gebed 'God, behoede hen...'³⁸

God, behoede hen
die niets bezitten,
die weinig bezitten,
die genoeg bezitten
en op de uitkijk staan naar de duif met de olijftak.

God, behoede hen,
die langzaam te voet gaan,
die al fietsend op weg zijn,
die windmolens bouwen
en niet kunnen uithouden wat niet uit te houden is.

God, behoede hen,
die aan het kortste einde trekken
die opgewekt de boel weer oplappen
die te rade gaan bij daklozen en met de handen naar de maan grijpen.

³⁷ Paus Franciscus, Apostolische exhortatie Evangelii Gaudium, 2014, nummer 202.

³⁸ Strofen 1 t/m 4 Jacqueline Keune in Arbeidsheft zum Hungertuch God oder Gold, Misereor 2015, Vertaling en bewerking Guus Prevoo.

God, behoede hen,
 die liederen van vrijheid zingen
 die de hoop bewaren
 die blijven zoeken naar gerechtigheid
 en in een kleine rijstkorrel de hemel kunnen zien.

God, behoede hen,
 die tot U bidden
 die op U vertrouwen
 die Jezus, uw Zoon, willen navolgen
 op zijn moeilijke weg naar het kruis.

Afsluiting

Schriftlezing: Deuteronomium 30, 19

Ik roep vandaag hemel en aarde als getuigen op: u staat voor de keuze tussen leven en dood, tussen zegen en vloek. Kies voor het leven, voor uw eigen toekomst en die van uw nakomelingen.

Slotlied: Zeven was voldoende (Willem Barnard, LB 383)

Zegebede(1): Fluister het mij in, heilige Geest³⁹

Fluister het mij in, heilige Geest:
 Ik zal het goede denken.

Spoor mij aan, heilige Geest:
 Ik zal het goede doen.

Verlok me, heilige Geest:
 Ik zal het goede zoeken.

Geef me kracht, heilige Geest:
 Ik zal het goede vasthouden.

Bescherm me, heilige Geest:
 Ik zal het goede nooit verliezen.

Zegenbede (2)⁴⁰

Zegen, God,
 de zwarte schapen,

³⁹ Toegeschreven aan Aurelius Augustinus, Liedboek Zingen en bidden in huis en kerk, pag. 1158.

⁴⁰ Jacqueline Keune in Arbeidsheft zum Hungertuch God oder Gold, Misereor 2015, Vertaling en bewerking Guus Prevoo.

de bedelaars en de verliefden,
de werksters in de kledingateliers
en vluchtelingen op hun barre tocht.
Zegen ons allen
opdat nieuw wordt
de aarde, helemaal nieuw!

Zegen, God,
de schuinsmarcheerders,
de gekken en de daklozen,
de theepluksters in Sri Lanka,
de kleine boeren in Afrika
en hen die nooit in goeden doen geraten.
Zegen ons allen
opdat nieuw wordt
de aarde, helemaal nieuw!

Zegen, God
de bonte honden,
de leeglopers en de armoedzaaiers,
de kompels in hun mijnen
en hen die steeds aan het kortste einde trekken.
Zegen ons allen
opdat nieuw wordt
de aarde, helemaal nieuw!